

วันที่รับบทความ 17 มิ.ย. 2562
วันแก้ไขบทความ 29 มิ.ย. 2562
วันตอบรับบทความ 30 มิ.ย. 2562

กลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน*

Techniques for Didactic Expressions in Isan Didactic Literature

กิติราช พงษ์เจลีเยว¹

Kitirach Pongchaliew

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งในงานวิจัยเรื่องวาทกรรมความดีความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ประจำปี 2561

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี อีเมล : Kitirach-pong@hotmail.com
Assistant Professor at the Thai Language Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubonratchathani Rajabhat University.
Email : Kitirach-pong@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ซึ่งศึกษาจากตัวบทวรรณกรรมคำสอนอีสาน 8 เรื่อง ได้แก่ ธรรมดาสอนโลก พญาคำกองสอนไพร่ ย่าสอนหลาน กาย์ปู่สอนหลาน กาย์หลานสอนปู่ อินทญาณสอนโลก ท้าวคำสอน และฮิตสิบสอง คลองสิบสี่ พบว่าผู้แต่งใช้วิธีการกลวิธีในการนำเสนอคำสอนที่หลากหลาย คือ 1. การใช้กลวิธีทางภาษาเพื่ออธิบาย การสร้างอารมณ์ร่วม การยกตัวอย่างประกอบ หรือการเปรียบเทียบ รวมทั้งเทคนิคการเล่นคำ เล่นภาษา สำนวนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความไพเราะเรื่องเสียง ช่วยกระตุ้นให้เกิดการจดจำและแสดงให้เห็นความสามารถหรือความเป็นนักปราชญ์ของผู้แต่ง ด้วยเหตุนี้กลวิธีทางภาษาจึงเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่ทำให้วรรณกรรมคำสอนเกิดความน่าเชื่อถือ 2. การใช้กลวิธีการนำเสนอผ่านตัวบุคคล เป็นการอ้างถึงคำสอนของบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ คือ คำสอนของพระยาเจ้าเมือง คำสอนของปู่ คำสอนของย่า คำสอนของพ่อ และคำสอนของสมณเพศ 3. การนำเสนอคำสอนผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์ มีการยกตัวอย่างคำสอนผ่านตัวนิทานเพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซากในการนำเสนอ คำสอนจึงถูกนำเสนอผ่านนิทานอุทาหรณ์ในลักษณะของนิทานสอนนิทานและการยกนิทานเพื่อเป็นอุทาหรณ์หรือเป็นตัวอย่างของคำสอนนั้น ๆ และ 4. การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อและหลักศาสนา มีการนำเสนอคำสอนผ่านหลักธรรมพุทธศาสนา การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน เพื่อแสดงให้เห็นว่าคำสอนนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องโดยมีหลักความเชื่อดังกล่าวเป็นตัวอ้างอิง เมื่อคำสอนต่าง ๆ ถูกรับรองและอ้างอิงจากความเชื่อดังกล่าวทั้งความเชื่อตามพุทธศาสนา ความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์

และความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน จึงทำให้ผู้คนปฏิบัติตามคำสอนนั้นได้ง่ายโดย
ไม่มีการตั้งคำถามต่อคำสอนเหล่านั้น

คำสำคัญ: กลวิธีการนำเสนอ, คำสอน, วรรณกรรมอีสาน

Abstract

This article aims to study the techniques for didactic expressions in Isan didactic literature by investigating 8 literary work pieces of Isan teachings, including Thammasa-on-lok (The Ordinary Moral Practices for the World), Phya Khamkong Son Phrai (Count Khamkong Teaches Common People), Yaa Son Laan (Grandmother Teaches Grandchildren), Gaap Bpoo Son Laan (Grandfather Teaches Grandchildren Poetry), Gaap Laan Son Bpoo (Grandchildren Teach Grandfather Poetry), Inthiyaan Son Look (Inthiyan Teaches Daughters), Thaa Khamson (Mister Khamson), and Heetsipsong Khlongsipsee (The 12-Month Mores and Practices and the 14 Moral Norms for All). The findings indicate various techniques for didactic expressions including: 1. Language techniques for clarification entailing emotional attraction, exemplification and comparison, a play on words, rhetoric, and idioms for melodic aesthetics, which encourage moral recognition and demonstrate philosophic competence of the composers. For this reason, the language technique makes one effective technique among the others bringing about creditability in didactic literature. 2. The teaching techniques through characters referring to lessons given by socially creditable persons, for example the city ruler (Phya), grandfather, grandmother, father, and the members of monasteries. 3. The teaching techniques

through previous stories involving exemplification of folklore characters as a way to avoid monotony of lesson presentation. The teachings are thus demonstrated in a form of a tale in a tale identifying a character as an example of norm under a particular teaching. 4. The teaching techniques through religious doctrines demonstrating lessons in combination with good practices in Buddhism, beliefs in Brahmanism and Hinduism, and the traditional norms of Isan region. With the didactic technique showing the right practices supported by norms and religious beliefs, it makes the adherence and practice possible and unquestionable.

Keywords: Techniques, Didactic, Isan Literature

บทนำ

นิทานพื้นบ้านและวรรณกรรมท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมประเภทเรื่องเล่าที่ดำรงอยู่ในแต่ละชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการวางพื้นฐานความคิดที่มนุษย์มีต่อจักรวาล ต่อโลก ต่อธรรมชาติต่อเพื่อนมนุษย์ และสภาพสังคม นิทานพื้นบ้านจึงให้ประสบการณ์เกี่ยวกับอดีต มโนทัศน์ ในนิทานพื้นบ้านอีสานเป็นความคิดความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ คือ ผู้สร้างโลก ผู้สร้างมนุษย์ ผู้สร้างสรรพสิ่ง ประกอบด้วย ผีฟ้าผีแถน นาค ผีบรรพบุรุษ เมื่อนับถือพุทธศาสนาจึงมีคติการเชื่อถือบารมีของพระโพธิสัตว์ ความเชื่อมั่นในหลักอริยธรรมและกฎแห่งกรรม ซึ่งเป็นแม่แบบในการกำหนด มโนทัศน์เรื่องผู้นำ เรื่องเพศวิถีและเรื่องการใช้ความรู้ความสามารถ ซึ่งสัมพันธ์กับสภาพสังคมแบบเกษตรกรรมพึ่งพาธรรมชาติ (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2552)

วรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเป็นวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่อุดมไปด้วยนัยยะต่าง ๆ ที่แฝงเร้นด้วยความหมายทางวัฒนธรรมเพื่อจุดประสงค์ใดจุดประสงค์หนึ่งผ่านการสร้างสรรค์ผ่านตัวบทวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานประเภทต่าง ๆ ทั้ง วรรณกรรมประวัติศาสตร์ วรรณกรรมพุทธศาสนา วรรณกรรมนิทานและวรรณกรรมคำสอน เป็นต้น วรรณกรรมคำสอนของอีสานมีอิทธิพลไม่น้อยกว่าวรรณกรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งชาวบ้านจะเชื่อฟังคำสอนในวรรณกรรมเหล่านี้ประดุจดังกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ค่อยมีผู้ประพจน์ติติประเพณีเพราะเกรงจะผิดผีบ้าง จะชะล่าบ้าง จะขวงบ้าง (ธวัช ปุณโณทก. 2537: 225) ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้น่าจะเกิดมาจากอิทธิพลของวรรณกรรมคำสอนด้วยส่วนหนึ่งและจารีตประเพณีส่วนหนึ่ง

วรรณกรรมคำสอนอีสานมีหน้าที่ในการควบคุมสังคมด้วยทั้งทางตรงและทางอ้อม เพราะว่าชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังเกรงกลัวต่อ

บาป บุญ คุณโทษ โดยเฉพาะเกรงว่าจะผิดผี ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ได้มาจาก
วรรณกรรมคำสอนเป็นส่วนใหญ่ เพราะว่าวรรณกรรมคำสอนบางเรื่องได้สอน
ให้ประพฤติปฏิบัติพร้อมทั้งกำหนดโทษไว้ด้วย เช่น ฝ่าฝืนแล้วจะ “ชะล่า”
(อัปมงคลอย่างยิ่ง ทำกินไม่เจริญรุ่งเรือง) แต่บางลักษณะถ้าฝ่าฝืนจะ “ขวง”
(เสียด จัญไร ฉิบหาย) มาถึงตัวและเครือญาติด้วย ฉะนั้น ชาวบ้านซึ่งมีความ
เกรงกลัวต่อบาปและเกรงว่าจะผิดผีอยู่แล้ว จึงยึดมั่นถือมั่นในจารีตประเพณี
เนื้อความส่วนใหญ่จะมีปรากฏชัดแจ้งในวรรณกรรมคำสอนเหล่านี้ (ธวัช
บุญโณทก. 2537: 225) ดังนั้นวรรณกรรมคำสอนจึงมีจุดประสงค์สอน
ประชาชนในด้าน จริยธรรม ความประพฤติ ตลอดจนการดำรงชีวิตในสังคม
เป็นไปในลักษณะเดียวกับการสอนศีลธรรมนั่นเอง ซึ่งในวรรณกรรมคำสอน
มักจะแยกให้เห็นเด่นชัดถึงความดีและความชั่วผ่านพฤติกรรมต่างๆของผู้คน
ในสังคมอีสาน

อีกประการหนึ่งที่ทำให้คำสอนในวรรณกรรมคำสอนมีความน่าเชื่อถือ
ทำให้ผู้คนปฏิบัติตามคำสอนนั้น คือ กลวิธีการนำเสนอคำสอนที่ผู้ประพันธ์
ได้สร้างสรรค์ไว้ในตัวบทคำสอนนั้น ๆ โดยใช้กลวิธีทางภาษา การใช้โวหาร
และการนำเสนอเนื้อหาคำสอนที่อิงกับหลักความเชื่อในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งกลวิธี
การนำเสนอ มีความหมายถึงที่หมายถึง กลวิธี เทคนิค กลวิธีการแต่งและ
กลวิธีการนำเสนอ ส่วนพระยาอนุมานราชธน (2514: 92) กล่าวถึง เทคนิค
ว่า เทคนิค (Techniques) เป็นภาษากรีก แปลว่า ฝีมือ เป็นทำนองเดียวกับ
คำว่า Art ในคำเดิมของภาษาละตินหรือศิลปะในภาษาอังกฤษมีความหมาย
ที่ขยายตัวออกไป คือ หมายถึงกรรมวิธีที่ทำให้ได้ผลเรียบร้อยงดงามเพราะ
ฉะนั้นจึงรวมทั้งฝีมือและความรู้ความชำนาญในวิธีทำ เทคนิคจึงมีความ
สัมพันธ์กับศิลปะเป็นอย่างดี ในการแต่งหนังสือจำเป็นต้องมีเทคนิคและ
ศิลปะจึงทำให้หนังสือเล่มนั้นเป็นที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะศิลปะเป็นเรื่องที่นัก

ตามอารมณ์สะท้อนใจ เทคนิคจึงเป็นอุปายที่ทำหรือแสดงความนึกคิดนั้นให้ปรากฏออกมาภายนอกจิตใจให้เป็นรูปร่างขึ้นและเป็นที่สບอารมณ์ผู้ฟังด้วย จึงจะเกิดเป็นศิลปะขึ้นได้ เทคนิค ได้แก่ ฝีมือและกรรมวิธีการประพันธ์ เทคนิคเป็นส่วนเสริมให้วรรณกรรมและศิลปกรรมสมบูรณ์ขึ้น

ดังนั้นกลวิธีการนำเสนอคำสอนจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจในแง่ที่เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้คำสอนนั้นเกิดความน่าเชื่อถือ ทำให้ผู้คนยึดถือปฏิบัติตาม ด้วยเหตุนี้ในงานวิจัยเรื่องวาทกรรมความดีความชั่วในวรรณกรรมคำสอนอีสานผู้วิจัยจึงได้ศึกษากลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสานเป็นวัตถุประสงค์หนึ่งในการศึกษาวิจัย กลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสานเป็นเทคนิคหรือกลวิธีที่ผู้เขียนเลือกใช้เพื่อนำเสนอเนื้อหา คำสอนให้คำสอนนั้นสื่อสารเป็นยังอ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความน่าเชื่อถือ ผ่านกลวิธีทางภาษาและกลวิธีของการนำเสนอเนื้อหา ซึ่งในการศึกษาวรรณกรรมคำสอนอีสานทั้ง 8 เรื่อง คือ ธรรมดาสอนโลก พญาคำกองสอนไพร่ ย่าสอนหลาน กาว์ปู่สอนหลาน กาว์หลานสอนปู่ อินทิญาณสอนโลก ท้าวคำสอน และฮีดสิบสอง คลองสิบสี่ พบว่ามีกลวิธีการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ดังนี้

กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านคำประพันธ์และการใช้ภาษา

คำประพันธ์ที่ใช้ในการแต่งวรรณกรรมคำสอนอีสานทั้ง 8 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ธรรมดาสอนโลก พญาคำกองสอนไพร่ ย่าสอนหลาน กาว์ปู่สอนหลาน กาว์หลานสอนปู่ อินทิญาณสอนโลก ท้าวคำสอน และฮีดสิบสอง คลองสิบสี่ ปรากฏการใช้คำประพันธ์อยู่ทั้งหมด 3 ประเภท คือ โคลงสาร กาว์ และ ร้อยแก้ว ซึ่งในวรรณกรรมคำสอนมีการใช้ภาษาบาลีบ้างในภาษาไทยท้องถิ่นอีสานโดยเป็นคำบาลีสั้น ๆ เพื่อแสดงสำเนียงแห่งภาษา (Phonetic) และ

น้ำเสียงภาษา (Tone) ที่แสดงความศักดิ์สิทธิ์ น่าศรัทธาให้แก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน ซึ่งผู้ประพันธ์ใช้ภาษาไทยอีสานนั้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงความงามของเสียงภาษาถิ่น และความชัดเจนในการสื่อคำสอนไปยังผู้อ่านในพื้นที่อีสานให้เข้าใจคำสอนได้ง่ายและชัดเจนขึ้นส่วนที่เป็นบาลีก็เพื่อต้องการ สร้างความศักดิ์สิทธิ์ น่าศรัทธาเชื่อถือ ด้านลักษณะการใช้ภาษาบาลีนั้นจะเห็นได้ว่าปราชญ์อีสาน นั้นมีการนำบาลีมาใช้แต่ไม่ยึดหลักไวยากรณ์ของบาลีโดยใช้หลักการผสมคำ ตามหลักการเขียนอักษรธรรมอีสาน ส่วนการศึกษารูปแบบการใช้ภาษาในวรรณกรรมคำสอนอีสานทั้งหมดจำนวน 8 เรื่อง พบการใช้ภาษาดังต่อไปนี้ คือ การเลือกใช้ถ้อยคำ การเลือกใช้ถ้อยคำในการประพันธ์ เป็นกลวิธีหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นความสามารถของปราชญ์อีสานในเรื่องของการรู้กาลังของคำ คือ รู้ว่าคำใดให้ความหมายลึกซึ้งอย่างไร ให้อารมณ์ชนิดใด ควรร้อยเรียงประกอบ กับเนื้อเรื่องตอนใด ดังนั้นการพรรณนาความจึงไพเราะ ชักนำให้เกิดอารมณ์ คล้อยตามซึ่งจากการศึกษาพบว่าผู้ประพันธ์มีการเลือกใช้ถ้อยคำ คือ การใช้ คำสัมผัส มีการใช้คำสัมผัสสระทั้งคำสัมผัสสระที่อยู่ติดกันภายในวรรค การ เล่นสัมผัสสระในวรรคที่มีคำอื่นคั่น และการใช้คำสัมผัสอักษรหรือสัมผัส พยัญชนะ การเล่นคำซ้ำ มีการซ้ำคำซ้ำวลี การเล่นคำซ้อน การเล่นคำเป็น ชุด การหลាកคำ การใช้คำเห็นภาพ และการใช้คำอุทานพบการใช้คำอุทาน เสริมบท

ตัวอย่างการเลือกใช้ถ้อยคำ “การใช้คำเห็นภาพ” คำเห็นภาพ คือ คำที่ให้ความหมายและความเข้าใจในทางรูปร่าง หรือกิริยาอาการที่สามารถ สื่อให้ผู้อ่านมองเห็นภาพอย่างรวดเร็วชัดเจนยิ่งขึ้นอันเป็นความงามของบท ร้อยกรองที่ไม่เพียงแต่การเล่นคำเล่นเสียงเท่านั้น

คนเจ้าได้ขี่ม้า	กั๊กย๋มแพแพม
ย่าย่านเพพังตก	ถึกตอตำต๋อง
ย่านท่อดิตตาเถ้า	คลองเฮาฟ้าสีผ่า
บาดว่าฟ้าฮ้าฮ้อง	สีหน้าสีหล่าเหลืออง
คนเจ้าได้นั่งบ้าน	เป็นเอกสูงศักดิ์
อย่าได้โวโวเสียง	สิ้นคนทั้งค่าย

(ปรีชา พิณทอง. 2534: 25)

จากตัวอย่างนักเขียนได้ใช้คำเพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นภาพการเคลื่อนไหวของ “ท้องฟ้า” และ “คน” โดยมีการใช้คำที่แสดงถึงกิริยาอาการของฟ้าร้องฟ้าผ่าและกิริยาสีหน้าของคน ดังข้อความ **“บาดว่าฟ้าฮ้าฮ้อง สีหน้าสีหล่าเหลืออง”** และอีกข้อความที่ว่า **“โวโวเสียง สิ้นคนทั้งค่าย”** แสดงให้เห็นถึงอาการของคนพูดเสียงดังข่มผู้อื่น ซึ่งจะเห็นได้ว่าที่กล่าวมาล้วนทำให้เห็นภาพตามที่อ่านได้อย่างชัดเจน

ด้านการใช้โวหารการแต่งวรรณกรรมคำสอนอีสานปรากฏการใช้โวหารที่สำคัญ 3 ลักษณะ คือ บรรยายโวหาร เทศนาโวหาร สาธกโวหาร สอดคล้องกับทฤษฎีวรรณกรรม คือ การใช้โวหารอันเป็นวาทศิลป์ ซึ่งหมายถึงโวหารที่ดี (Eloquence) ที่ชี้แจงได้ละเอียด (Elaboration) จากตัวบทวรรณกรรมให้ชัดเจนขึ้น

ตัวอย่างการใช้โวหารการแต่ง “สาธกโวหาร”

วรรณกรรมคำสอนอีสานมีการใช้สาธกโวหาร คือ การยกตัวอย่าง เหตุการณ์หรือเรื่องราวประกอบเพื่อเพิ่มความเข้าใจให้ผู้อ่านเข้าใจยิ่งขึ้น ดังตัวอย่าง

ตั้งแต่พระเวสเจ้า	กับนวนลนาถมัทรี
ยังได้หนีพารา	จากนครยาวเย็น
ไปอยู่ดงแดนด้าว	ไพรสนต์แถวเถื่อน
มีแต่ทุกข์ยากเยื่อน	บ่เคยพ้อพบเห็น ฯ
คันแหม่นเป็นจิ้งจี้	เฮาสีว่าฉั่นใด
สิว่ากรรมมาตัด	หรือเวรมาต้อง
ไฟผู้ทำดีไว้	ความดีกะดิงจอง
ไฟผู้สร้างบาปไว้	กรรมสิใช้เมื่อลุน ฯ

(ปรีชา พิณทอง. 2534: 23-24)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์ได้ใช้โวหารสาธกเพื่อยกตัวอย่าง การทำบุญ การสร้างบุญบารมี การทำความดีความชั่วโดยการยกเรื่องราว เกี่ยวกับพระเวสสันดรและนางมัทรีมาเป็นตัวอย่างเพื่อสร้างความเข้าใจและ ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่ทำความดีย่อมได้ดีผู้ที่ทำความชั่วย่อมได้รับผลกระทบชั่วถึงผล กรรมนั้นจะแสดงให้เห็นผลซ้ำแต่ผู้กระทำความดีและและความชั่วย่อมได้รับ ผลของการกระทำนั้นไม่วันใดก็วันหนึ่ง

ด้านการใช้โวหารภาพพจน์ (Figure of Speech) การใช้โวหาร ภาพพจน์ หมายถึง คำหรือกลุ่มคำที่เกิดจากกลวิธีการใช้คำเพื่อให้เกิดภาพ ที่แจ่มชัด และลึกซึ้งในใจของผู้อ่านและผู้ฟัง เป็นวิธีการใช้คำอย่างมีศิลปะ เช่น ผมของเขาขาวเหมือนดอกเลา เป็นต้น ทำให้ผู้อ่านมองเห็นภาพชัดเจน ในใจ เรียกว่า “โวหารภาพพจน์” จากการศึกษาพบว่าวรรณกรรมคำสอน นิยมใช้การอุปมา อุปลักษณ์ อติพจน์ บุคลาธิษฐาน สัทพจน์ และอุทาหรณ์ ในการแต่ง

ตัวอย่างการใช้โวหารภาพพจน์ “อติพจน์ (Hyperbole)” หรือที่เรียกว่า การใช้โวหารกล่าวเกินจริง เป็นการกล่าวเกินจริงที่เป็นไปไม่ได้ มักกล่าวเพื่อให้ได้คุณค่าทางด้านอารมณ์เป็นสำคัญ

ผู้นั้นถึงสิทุกซ์ท้อฟ้า	บ่เสียกว่าคนจน
แสนสิดำปานกา	กว้างามควรย้อย
อันว่าศีลธรรมนี้	ของดีพระเจ้ากล่าว
ไผผู้เพียรบ่คร้าน	ขยันสู้สิ่งยุ่งเหยิง
(ปรีชา พิณทอง. 2534 : 41)	

จากตัวอย่างผู้ประพันธ์ได้มีการใช้โวหารกล่าวเกินจริง โดยการกล่าวถึงความทุกข์ยากไร้ของคนที่บ่ฟ้า และกล่าวถึงฝีมือของคนกับสี่ของกา ซึ่งจะเห็นได้ว่าล้วนเป็นการกล่าวเกินจริงเพื่อเพิ่มคุณค่าทางอารมณ์ให้แก่ผู้อ่านให้เกิดอารมณ์ตามที่ผู้เขียนนำเสนอ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดทั้งลักษณะคำประพันธ์ การใช้ภาษา การใช้โวหารการแต่ง และการใช้โวหารภาพพจน์ในการแต่งวรรณกรรมคำสอนอีสานนั้นถือได้ว่าเป็นการทำให้คำสอนนั้นเข้าใจง่ายและน่าเชื่อถือโดยการใช้กลวิธีทางภาษาทั้งการใช้ภาษาเพื่ออธิบาย การสร้างอารมณ์ร่วม การยกตัวอย่างประกอบหรือการเปรียบเทียบ รวมทั้งเทคนิคการเล่นคำ เล่นภาษาสำนวนต่างเพื่อให้เกิดความไพเราะเรื่องเสียงและกระตุ้นให้เกิดการจดจำ เทคนิคเหล่านี้จึงถือได้ว่าเป็นกลวิธีในการนำเสนอคำสอนของวรรณกรรมอีสาน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นความสามารถหรือความเป็นนักปราชญ์ของผู้แต่งด้วยเหตุนี้กลวิธีทางภาษาจึงเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่ทำให้วรรณกรรมคำสอนเกิดความน่าเชื่อถือ นอกจากกลวิธีทางภาษาแล้วยังมีกลวิธีการนำเสนอคำสอน

ในลักษณะอื่นเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและช่วยกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติตาม
ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไปนี้

กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านตัวบุคคล

วรรณกรรมคำสอนของอีสานมีการนำเสนอคำสอนผ่านคำสอนของ
บุคคลที่พร้อมด้วยวิญญูคุณวุฒิ อำนาจบารมี ทั้งทางโลกและทางธรรม
นำเสนอผ่านบุคคล 4 สถานภาพ ได้แก่ คำสอนของพระยาเจ้าเมือง คำสอน
ของปู่ คำสอนของย่า และคำสอนของผู้อยู่ในสมณเพศ ซึ่งจะเห็นได้ว่าบุคคล
ทั้ง 4 สถานะนี้ล้วนเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทั่วไปในภาคอีสาน การนำเสนอ
คำสอนผ่านบุคคลเหล่านี้จึงเป็นการทำให้คำสอนนั้นน่าเชื่อถือเพราะเป็น
คำสอนของผู้ที่มีอำนาจบารมี คำสอนของบุคคลที่ผ่านโลกมีประสบการณ์ชีวิต
มาอย่างยาวนาน คำสอนของผู้ที่ถึงพร้อมด้วยศีล ดังนั้นการนำเสนอคำสอน
ผ่านบุคคลดังกล่าวจึงถือได้ว่าเป็นกลวิธีการนำเสนอคำสอนที่แยบคายในการ
อบรมสั่งสอนผู้คนในสังคมของผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนอีสาน ดังการอธิบาย
ต่อไปนี้

1. การนำเสนอคำสอนผ่านพระยาเจ้าเมือง

การนำเสนอคำสอนผ่านคำสอนของผู้เป็นพระยาเจ้าเมืองปรากฏ
ในวรรณกรรมคำสอนเรื่องพญาคำทองสอนไพร่ ปรากฏเนื้อหาการสอนให้
รักษาศีล สอนผู้เป็นสามีและภรรยา สอนให้เคารพผู้เฒ่าผู้แก่ สอนเรื่องบุญคุณ
ครูบาอาจารย์ สอนให้เคารพญาติฝ่ายสามีฝ่ายภรรยา สอนให้ขยันหมั่นเพียร
สอนหน้าที่ของผู้หญิงในฐานะแม่บ้านและผู้ชายในฐานะพ่อบ้าน สอนให้เป็น
ผู้ใฝ่เรียนรู้ สอนเรื่องอาหารการกินและสอนเรื่องการทำงาน เป็นต้น คำสอน
เหล่านี้ถูกนำเสนอผ่านคำพูดของพญาคำทองผู้เป็นกษัตริย์ ที่มีศีลมีธรรม เพื่อ
ให้ประชาชนปฏิบัติ ดังตัวอย่าง

“ปางนั้น	พญาคำกอง	เทศนาผายโมค
	สอนเสนาขุน	อำมาตย์เจ้าเห็นแจ้งฮิตคอง
	สอนไพร่ฟ้า	ให้สร้างอยู่ทำกิน
	คองเฮือนชาน	ให้ฮุ่งเฮืองในพื้น
	สอนให้ผัวเมียฮู้	คองเฮือนเป็นประโยชน์
เพื่อว่า	ให้ฮู้ฮิตเค้า	บ่ประมาณทานศีล
	อำมาตย์เสนาขุน	ชื่นชมยอฮ้อง แท้แล้ว
	ชาวเมืองบ้าน	โมทนาชมชื่น
	สาธุการน้อมไหว้	แลงเข้าเลิกแสน เจ้าเอย

(อริยานุวัตร (อารีย์) เขมจารีเถระ. 2531: 27)

ในแง่ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนใช้ความเป็นกษัตริย์ผู้ที่อยู่ในศีลธรรม ยึดถือจารีตฮิตคองในการสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่คำสอนที่สั่งสอนผู้คน ในสังคม นอกจากนี้อำนาจของผู้ที่อยู่ในศีลธรรม ฮิตคองก็ส่งผลให้พญาคำกองและพระมเหสีได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตซึ่งเป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่ได้อ่าน หรือได้ฟังวรรณกรรมเรื่องนี้เกิดการปฏิบัติตามคำสอนเพื่อที่จะได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ผลของการอยู่ในศีลธรรมฮิตคองส่งผลให้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า ในส่วนนี้แสดงให้เห็นถึงศีลธรรมของผู้สอน ดังนั้นคำสอนของพญาคำกอง จึงเป็นคำสอนที่ถูกต้องเมื่ออ้างอิงกับผลของการได้ไปเกิดบนสวรรค์ และในตอนท้ายเรื่องของวรรณกรรมเรื่องนี้ยังทั้งท้ายข้อความที่ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เรื่องไม่ได้แต่งขึ้นใหม่แต่เป็นวรรณกรรมและเป็นคำสอนตามจารีตที่มีมานานคู่บ้านคู่เมือง ดังข้อความที่ว่า “อันนี้ หากแก่นักปราชญ์เจ้า แพลแต่ภยาลุนเจ้าเอย ตามกะบิลเมืองมีมา เลิกเสนยอฮ้อง” การนำเสนอคำสอนผ่านพระยาเจ้าเมืองผู้ที่รักษาศีลธรรมและมีผลบุญคือการได้ไปเกิด

บนสวรรค์กำกับจึงช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและสร้างแรงจูงใจให้ปฏิบัติตาม
คำสอนให้กับบรรณกรรมคำสอน

2. การนำเสนอคำสอนผ่านปู

การนำเสนอคำสอนผ่านคำสอนของผู้เป็นปูปรากฏในวรรณกรรม
คำสอนเรื่องกาพย์ปู้สอนหลาน ซึ่งมีเนื้อหาคำสอนเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของ
ผู้เป็นหลาน เช่นการปฏิบัติตัวให้เหมาะสมกับกาลเทศะต่าง ๆ สอนอย่าให้
เกียจคร้าน สอนให้อยู่ในศีลธรรม รักษาศีล 5 มีการยกนิทานอุทาหรณ์
แสดงให้เห็นถึงโทษของการผิดศีล สอนให้ขยันหมั่นเพียรทั้งการเรียนและ
การทำงาน และสอนให้มีทายาทสืบสกุล เป็นต้น คำสอนเหล่านี้ถูกอ้างผ่าน
คำพูดของปูที่มีความอาวุโส เพราะชาวอีสานให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสใน
สังคมอยู่แล้วในฐานะผู้ที่มีประสบการณ์และผ่านโลกมาก่อน นอกจากความ
อาวุโสแล้วคำสอนที่ปรากฏในกาพย์ปู้สอนหลานยังถูกอ้างอิงว่าคำสอนนั้น
เป็นคำสอนของพระภิกษุคือพระพุทธโฆษาจารย์ พระเถระผู้มีศีลและความรู้
ในทางล้านช้าง ดังตัวอย่าง

ตามสำเนาอาจารย์ฉลาด	เป็นนักปราชญ์พุทธโฆษา
แต่งตำราคากลอนฮ่อมฮู้	ให้ชื่อตั้งกาพย์ปู้สอนหลาน
ชักนิทานบาปกรรมคนสร้าง	อ้างพุ้นพี่ฟังแล้วแม่นยำ
พุทธโฆษา อาจารย์ครูเค้า	ผู้เฒ่าเฒ่าสืบต่อกันมา
เป็นเถรอายุเมืองล้านช้าง	นับแต่สร้างเบื่องตนแต่งกลอน”

(มูลนิธิส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
(ส.ศ.อ.). ม.ป.ป.: 33)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าคำสอนถูกสร้างให้มีความน่าเชื่อถือผ่านความอาวุโสของปู่และพระเถระชั้นผู้ใหญ่ทางล้านช้างดังนั้นจึงถือได้ว่าเป็นการป้องกันการตั้งคำถามกับคำสอนดังกล่าวด้านความน่าเชื่อถือ ถึงแม้เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าคำสอนดังกล่าวนั้นซ่อนเร้นด้วยนัยยะของการจัดการและควบคุมพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของคนรุ่นหลานให้เป็นไปตามความต้องการตามค่านิยมในสังคม

3. การนำเสนอคำสอนผ่านยา

การนำเสนอคำสอนผ่านคำสอนของผู้เป็นยาปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่องยาสอนหลาน ซึ่งมีเนื้อหาคำสอนเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนสอนคนให้เป็นคน สอนให้ทำบุญและเรื่องผลของการทำบุญ สอนเกี่ยวกับการกิน สอนเรื่องบาปบุญแบ่งคนดีเลวต่างกัน สอนไม่ให้ล้มตัว สอนให้เห็นถึงความสำคัญของการพึ่งพาอาศัยกันสอนเกี่ยวกับการทำงาน สอนเกี่ยวกับการพูด และสอนให้ละบาปบำเพ็ญบุญ เป็นต้น คำสอนเหล่านี้ถูกนำเสนอผ่านคำพูดของยาที่มีความอาวุโส แต่ก็มีข้อสังเกต คือ คำสอนต่าง ๆ นั้นถูกอ้างอิงและยึดโยงถึงหลักธรรม คำโบราณ คำสอนของพระสงฆ์ คำสอนของอาจารย์ ซึ่งอาจเป็นเพราะความเป็นผู้หญิงของยาในการเข้าถึงความรู้ในสังคมอีสานนั้นผู้หญิงไม่มีโอกาสที่ได้ร่ำเรียนหนังสือ การเรียนหนังสือภายในวัดเป็นเรื่องของผู้ชายทั้งในและนอกสมณเพศ ผู้หญิงเป็นเพียงผู้สนับสนุนดังจะเห็นได้จากตำราโบราณนั้นผู้หญิงไม่มีสิทธิในการจาร การอ่าน หรือแม้กระทั่งต้อง สิ่งที่ผู้หญิงทำได้คือการทอผ้าชิ้นสำหรับห่อโบราณเท่านั้น การเข้าถึงความรู้ของผู้หญิงจึงมีข้อจำกัดถึงแม้จะมีความอาวุโสก็ตามก็จำเป็นที่ต้องสร้างความน่าเชื่อถือผ่านคำสอนของพระสงฆ์ คำสอนของอาจารย์ และคำโบราณ ที่ได้จากการพึ่งพิงพุทธธรรมอีกต่อหนึ่ง ดังตัวอย่าง

บัดนี้เยี่ยมจักแปลปันแก่	กลอนกาพย์ขยายธรรม
แปลตามคำขุนฮาน	กล่าวความพอรู้
แปลตามครูบาตัน	อาจารย์สอนสั่ง
ต่างมีวาทเว้า	เมื่อหน้าต่อไป

(ปรีชา พิณทอง. 2534: 3)

นอกจากคำสอนของพระสงฆ์ คำสอนของอาจารย์ คำโบราณและความรู้จากพระธรรมแล้ว สติปัญญาและความจำยังถูกยึดโยงกับเทวดาและบุญที่ช่วยส่งเสริมความรู้ความจำในคำสอนที่จะกล่าวสอน ในแง่เดียวกันก็สะท้อนให้เห็นว่าผู้เป็นยานั้นมีความน่าเชื่อถือเพราะเป็นผู้อยู่ในศีลธรรมจึงสามารถถ่ายทอดคำสอนนั้นได้ แต่ในขณะเดียวกันคำสอนถึงแม้จะถูกอ้างผ่านคำพูดของผู้อาวุโสหรือคำพูดของยานั้น แต่สถานะและบทบาททางเพศของยาในฐานะเพศหญิงกับการเข้าถึงความรู้ยังถูกกีดกันจากสังคมอีสานโบราณ คำสอนจึงถูกอ้างอิงผ่านหลักธรรมและคำพูดของครูบาอาจารย์ เรื่องของบุญและเทวดาอีกต่อหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาททางเพศ ที่อยู่ที่ยืนของเพศหญิง หรือเพศภาวะในสังคมอีสานได้เป็นอย่างดี

4. การนำเสนอคำสอนผ่านผู้อยู่ในสมณเพศ

การนำเสนอคำสอนผ่านคำสอนของสมณเพศหรือพระภิกษุสงฆ์ ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนหลายเรื่อง เช่น ปุ่สอนหลาน ยาสอนหลาน และหลานสอนปู่ เป็นต้น ซึ่งมีการอ้างคำสอนว่าเป็นคำสอนของพระภิกษุสงฆ์ รวมถึงคำสอนของโพธิสัตว์ที่ยึดหลักธรรมคำสอนตามคติศาสนาพุทธ เช่น ในวรรณกรรมเรื่องหลานสอนปู่ ที่มีเนื้อหาเป็นการสั่งสอนผู้ที่เป็นผู้ถึงหลักปฏิบัติของคนเฒ่าคนแก่ เช่น สอนให้รักษาศีล ทำตัวให้เป็นทีเคารพ มีเมตตา

กรุณาต่อลูกหลาน ไม่ยึดถือในทรัพย์สมบัติหรือไม่หวงสมบัติ และอุปัฏฐาก
ทำนุบำรุงศาสนา เป็นต้น การที่หลานหรือผู้น้อยจะสั่งสอนผู้ใหญ่ นั้นไม่เป็น
ที่บังควรเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควร แต่หลานใช้วิธีการอ้างคำสอนของพระ
โพธิสัตว์ผู้ที่เข้าถึงนิพพานเพื่อสั่งสอนผู้ที่อายุมากกว่า เช่น ปู่ จึงสามารถทำได้
วรรณกรรมเรื่องนี้จึงใช้คำสอนและความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์และการเข้าถึง
นิพพานเพื่อความถูกต้องเหมาะสมและความชอบธรรมในการสั่งสอนผู้ใหญ่
ดังตัวอย่าง

โมทนาปู่สอนให้รู้	หลานบ่หลู้คุณเจ้าปู่สอน
ยังอวรณ์คำสอนจีไ้	คืออยากได้ของตอบแทนคุณ
เกิดกายลุนหาสบได้	หลานแก่นโทขอกล่าวตำนาน
เป็นนิทานตอบแทนเจ้าปู่	หลานหากู้ในสูตรในธรรม
เป็นคำสอนดวงงามล้ำเลิศ	ผู้ประเสริฐแม่โพธิสัตว์
ได้เลียงลัดตัดโพธิญาณ	เข้านิพพานสงสารละไว้
หลานจำได้สอนปู่ภายหลัง	เหตุอัสังหลานจึงสอนปู่”

(มูลนิธิส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
(ส.ศ.อ.). ม.ป.ป.: 35)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าหลานใช้วิธีการอ้างคำสอนในพระสูตร
พระธรรมซึ่งเป็นคำสอนของพระโพธิสัตว์ในการสั่งสอนปู่ เพื่อเป็นการ
ตอบแทนบุญคุณที่ปู่สอนหลาน คำสอนที่สอนปุนั้นเป็นเหมือนการโต้ตอบ
และการตอรองในแง่ของอำนาจคำสอนไม่ใช่แค่ปู่เท่านั้นที่สอนหลานเพื่อ
ควบคุมพฤติกรรมของหลาน แต่ในขณะเดียวกันวรรณกรรมเรื่องหลานสอน
ปู่ก็เป็นการควบคุมพฤติกรรมของผู้เฒ่าผู้แก่เช่นกัน

5. การนำเสนอคำสอนผ่านพ่อ

การนำเสนอคำสอนผ่านคำสอนของผู้เป็นพ่อในฐานะผู้นำของครอบครัวปรากฏในวรรณกรรมคำสอนเรื่องอินทนิยานสอนโลก เป็นการสั่งสอนนางนันทาผู้เป็นลูกสาว วรรณกรรมเรื่องนี้จึงเป็นวรรณกรรมที่มุ่งสั่งสอนสอนหญิงสาวหรือลูกสาว ซึ่งมีเนื้อหาคำสอนให้ระวังความคิดและคำพูด สอนงานประจำของแม่บ้าน สอนธรรมเนียมของหนุ่มสาว และสอนถึงลักษณะของชายที่ดี เป็นต้น เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของคำสอนเป็นไปในลักษณะของการเตรียมความพร้อมหญิงสาวเพื่อการออกเรือนในอนาคต ดังตัวอย่าง

บอกว่าล้ำ	ในแห้วคำคิด
ชาติที่เป็นคนหญิง	อย่างวางหลายฝ่าย
ยามใดเจ้า	จักลีลาเมื่อบ่อน สีนอนนั้น
คิดให้แจ้ง	ดีแล้วก็จึงนอน พ่อเนอ
อันว่ายามนอนให้	หายามชอบเมื่อ
ให้เจ้าฟังไก่อผู้โจน	ชั้นชั้นที่สาม นั้นเนอ
ยามนอนให้	แปงตนนิทเน่ง
มับแมบเมี้ยน	อย่าได้ปวงชา พ่อเนอ
.....	
ให้เจ้าลุกแต่เช้า	ปูนแต่งจ้งหัน พ่อเนอ
ยามเมื่อบายของทาน	ส่วยสี่ประสงค์ล้ำง”

(อุตร จันทวัน. 2535: 134)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าคำสอนเป็นการสั่งสอนลูกสาวให้ปฏิบัติตัวให้เหมาะสมทั้งงานบ้านงานเรือน กิริยามารยาท การทำบุญทำทาน นอกจากนี้

ยังมีการสอนเรื่องธรรมเนียมของหนุ่มสาว และสอนถึงลักษณะของชายหนุ่มที่ดีเพื่อให้ลูกสาวเลือกคู่ครองที่เหมาะสม การเรียนรู้เรื่องลักษณะชายที่ดีนั้นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการออกเรือนคำสอนของพ่อจึงเป็นการให้ข้อคิดในการเลือกคู่ครองเพื่อการใช้ชีวิตครอบครัวในอนาคต

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าคำสอนของพ่อนั้นเป็นการสอนลูกสาวถึงสิ่งที่หญิงสาวควรปฏิบัติ สิ่งที่เป็นหน้าที่ของหญิง เช่น การหุงหาอาหาร การดูแลบ้านเรือน การบ้านเรือน และการทำบุญทำทาน และการเลือกคู่ครองที่ดีคู่ครองที่ดีย่อมส่งผลต่อตัวลูกสาวและผู้เป็นพ่อเป็นแม่ในอนาคต ลักษณะของหญิงเหล่านี้เป็นไปตามตามคตินิยมของสังคมที่มีชายเป็นใหญ่ นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าคำสอนของผู้เป็นพ่อซึ่งเป็นเพศชายถือเป็นคำสอนของผู้ที่มีประสบการณ์ในฐานะของผู้ใช้หรือผู้บริโภค คำสอนต่างๆจึงเป็นคำสอนเพื่อสร้างหญิงสาวที่พึงประสงค์ของฝ่ายชายตามคตินิยมของสังคม แต่ในขณะเดียวกันคำสอนของพ่อในการเลือกคู่ครองที่ดีนั้นก็เป็นการกลั่นกรองลูกเขยในอนาคต ซึ่งจะส่งผลต่ออำนาจในการต่อสู้ต่อรองของผู้เป็นพ่อแม่โดยตรง

กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์

การนำเสนอคำสอนผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์เป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่ผู้แต่งใช้ยกตัวอย่างเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในวรรณกรรมคำสอนที่ศึกษาทั้งหมด 8 เรื่องนั้นมีการแทรกเรื่องราวอุทาหรณ์ในเรื่องได้แก่เรื่อง ย่าสอนหลาน ภาพยนตร์สอนหลาน ธรรมดาสอนโลก และอินทียาสอนโลก ซึ่งมีลักษณะการนำเสนอผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์ 2 แบบ ดังนี้

1. การนำเสนอผ่านนิทานขนาดสั้น

การนำเสนอคำสอนผ่านนิทานขนาดสั้นเป็นการยกตัวอย่างนิทานคำสอนหรืออาจแทรกนิทานคำสอนเพื่อประกอบเป็นตัวอย่าง เช่นใน

วรรณกรรมคำสอนเรื่อง อินทียานสอนโลก มีการยกตัวอย่างนิทานเรื่อง ค่างเจ้าเล่ห์ ซึ่งเป็นเรื่องราวของค่างที่อยากกินลูกลิงจึงเข้าไปตีสนิทกับแม่ลิง จนแม่ลิงเกิดความไวใจเมื่อสบโอกาaskก็จับลูกลิงกิน การแทรกนิทานอุทาหรณ์ เรื่องนี้เพื่อต้องการสอนในเรื่องอย่าไวใจทางอย่างวางใจคน ควรจะพิจารณา ให้ถี่ถ้วนถึงเหตุผลที่มีคนใดคนหนึ่งเข้ามาตีสนิทไม่ควรที่จะไวใจควรคิดให้ รอบคอบถึงเจตนาที่แท้จริงของคนเข้ามาตีสนิท ดังตัวอย่าง

“แต่นั้นยังมี	หางยาวอ้ายค่าง
มันก็เป็นปอบฮ้าย	เขาซ้าส่งหนี
มันก็เดินดงพ้อ	สองเชือแม่ลูก
เห็นอ่อนน้อย	เลยคุ่มอยากกิน
มันก็ขอยู่เลี้ยง	ประชิดฮ่วมเฮียงฮัก
พันธะไมมิตร	บ่มีมายม้าง
แต่นั้นนางลิงดำน	ขานคำชมชื่น
เลยเล่าฮักขอดแม้ง	ขานข้อชอบคุณ”

(อุตร จันทวัน. 2535: 133)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าผู้ประพันธ์ใช้วิธีการนำเสนอคำสอนโดยการ ใช้นิทานเรื่องค่างเจ้าเล่ห์ในการสอนเรื่องการไวใจคน แทนการสอนโดยตรง เพื่อไม่ให้เกิดความจำเจในการเสนอคำสอนทำให้ผู้อ่านวรรณกรรมคำสอน ได้อ่านและตีความเพิ่มจากนิทานที่แทรกเข้ามาในเรื่อง ดังนั้นการนำเสนอ คำสอนผ่านนิทานก็เพื่อหลีกเลี่ยง ความจำเจในการสั่งสอนและยังเป็น อุทาหรณ์แสดงให้เห็นตัวอย่างของการไม่ปฏิบัติตาม นิทานขนาดสั้นที่ยกมา ประกอบเป็นในลักษณะของการสอนนิทานด้วย

2. การนำเสนอผ่านตัวละครในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน

การนำคำสอนเสนอผ่านตัวละครในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน เป็นกลวิธีที่ใช้เรื่องราวของตัวละครท้องถิ่นในการยกตัวอย่างประกอบคำสอน ตัวละครในวรรณกรรมท้องถิ่นที่ยกมาเป็นตัวอย่างมักจะเป็นตัวละครสำคัญ ที่ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวที่เกิดขึ้นจากตัวละครนั้น เช่น พระเวสสันดร นางมัทรี ศิลป์ชัย พญาคันคาก และท้าวกำพรว้า เป็นต้น ดังตัวอย่าง

ตั้งแต่พระเวสเจ้า	กับนวนลนาถมัทรี
ยังได้หนีพารา	จากนครยาวเย็น
ไปอยู่ดงแดนด้าว	ไพรสนธ์แถวเถื่อน
มีแต่ทุกข์ยากเยื่อน	บ่เคยพ้อพบเห็น ฯ
คั่นแม่นเป็นจิ้งจี้	เฮาสีว่าฉันทไค
สิว่ากรรมมาตัด	หรือเวรมาต้อง
ไฟผู้ทำดีไว้	ความดีกะดิงจ้อง
ไฟผู้สร้างบาปไว้	กรรมสืใช้เมื่อลุน ฯ
ตั้งแต่คั่นคากน้อย	ยังได้รบพระยาเถน
ยังได้ครองนครขวาง	นั่งปองเป็นเจ้า
อันว่าศิลป์ชัยท้าว	ตกไกลแสนยาก
ยังได้กลับตัวขึ้น	เป็นเจ้านั่งเมือง ฯ

(ปรีชา พิณทอง. 2534: 23-24)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการยกตัวอย่างเรื่องราวของตัวละครในวรรณกรรมท้องถิ่นคือ พระเวสสันดร นางมัทรี ศิลป์ชัยและพญาคันคาก ที่สร้างบุญสร้างกุศลสั่งสมบาริถึงแม้ชีวิตจะตกทุกข์ได้ยากบ้างแต่ในท้ายที่สุด

ก็กลับมามีความสุขจากผลบุญบารมีที่ได้สร้างไว้ การอ้างตัวละครจากเรื่องเล่ายอดนิยมท้องถิ่นถือได้ว่าเป็นการใช้กลวิธีในการเสนอคำสอนไปยังผู้อ่านที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายเพราะมีพื้นของเรื่องราวและความเชื่อเดิมที่เคยรับรู้จากวรรณกรรมท้องถิ่นจากตัวละครที่อ้างอยู่แล้ว

กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อและหลักศาสนา

ระบบความเชื่อย่อมรวมถึงศาสนาและความเชื่อในลัทธิต่าง ๆ ศาสนาในความหมายกว้าง ๆ คือการบวงสรวงบูชา หรือการสร้างสัมพันธ์ทางอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งมนุษย์เชื่อว่าสามารถควบคุมหรือมีอิทธิพลเหนือวิถีทางของธรรมชาติและวิถีชีวิตของมนุษย์ ศาสนาตามทัศนะทางมานุษยวิทยาจึงบ่งบอกนัยถึงการขยายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ ออกไปสู่ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีอำนาจเหนือมนุษย์และธรรมชาติ ดังนั้นศาสนาและความเชื่อทางศาสนาจึงเป็นสิ่งที่สากลที่เราพบเห็นได้ในทุกสังคมตลอดมาทุกยุคทุกสมัย (ยศ สันตสมบัติ. 2537: 214)

วรรณกรรมคำสอนในภาคอีสานมีอยู่จำนวนมาก วรรณกรรมเหล่านี้ส่วนมากเป็นแบบเทศนาโวหารคือเป็นคำสอนตลอดเรื่อง เป็นสุภาษิตคล้ายกับโคลงโลกนิติและที่แตกต่างออกไปก็คือมีวรรณกรรมประเภทนี้จำนวนมากที่เป็นคำสอนแนวประพฤติปฏิบัติโดยยึดคตินิยมของพุทธศาสนา ผสมผสานกับเรื่องความเชื่อในวิญญาณ เช่น ธรรมดาสอนโลก (ยึดความเชื่อเรื่องของวิญญาณประกอบแนวคตินิยมทางพุทธศาสนา) ฮีตสิบสองคองสิบสี่ พระยาคำกองสอนไพร่ อินทียาสอนลูก ท้าวคำสอน กาพย์ปู่สอนหลาน กาพย์หลานสอนปู่ ยาสอนหลาน เป็นต้น วรรณกรรมเหล่านี้มีลักษณะของคำสอนที่เน้นเรื่องฮีตและคลองเพื่อเตือนให้มนุษย์ไม่หลงผิดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือ

ไม่หลงผิดเพราะตัณหาและกิเลสเข้าครอบงำ การสอนเรื่องฮิตคลองนั้นสอนกันทุกเพศทุกวัยทุกชนชั้นวรรณะของบุคคลไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครองหรือผู้อยู่ใต้ปกครอง เป็นการกำหนดหน้าที่ จริยธรรม ของทุกชนชั้นตามสภาพของสังคม (ธวัช ปุณโณทก. 2522: 226) ซึ่งการนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อในวรรณกรรมคำสอนอีสานมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การนำเสนอคำสอนผ่านหลักธรรมพุทธศาสนา

การนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอีสานคำสอนส่วนหนึ่งถูกนำเสนอผ่านหลักพุทธศาสนาทั้งเรื่องของ บาป บุญ นรก สวรรค์ ความเชื่อเรื่องการให้ทาน การรักษาศีล และการภาวนา การปฏิบัติตามหลักของพรหมวิหาร ความเชื่อเรื่องโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรย รวมทั้งความเชื่อเรื่องโศดาปัตติผล นิพพานและวิญญูสงสาร คำสอนและความเชื่อทางพุทธศาสนาเหล่านี้ถูกนำมาส่งสอนผู้คนให้ปฏิบัติตัวตามที่สังคมพึงประสงค์ กลวิธีการนำเสนอคำสอนนี้จึงเป็นการใช้หลักธรรมตามพุทธศาสนาเพื่ออบรมสั่งสอน เป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้คนปฏิบัติตามโดยมีหลักของศาสนาเป็นตัวอ้างอิงความถูกต้องดีงาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องบาป บุญ นรก สวรรค์

การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องบาป บุญ นรก สวรรค์ ถูกนำมาใช้อ้างอิงถึงผลที่จะเกิดขึ้นเมื่อไม่ปฏิบัติตามคำสอน ความเชื่อเรื่องบาป บุญ ส่งผลต่อความเชื่อเรื่องนรก สวรรค์ ความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องเทวดา พระอินทร์ เพราะเชื่อว่าเทวดากับพระอินทร์จะสถิตอยู่บนสวรรค์ชั้นกามาวจรทั้ง 6 คือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตตี สวรรค์ทั้ง 6 นี้เต็มไปด้วยความสุขจากสมบัติทิพย์ ผู้ที่จะได้มาอยู่บนสวรรค์นั้นจะต้องเป็น

ผู้ที่ประกอบแต่กุศลกรรมหรือกรรมดี หลีกเว้นจากอกุศลกรรมหรือกรรมชั่ว ทั้งหมด ส่วนนรกนั้นมีความเชื่อกันว่าอยู่ใต้แผ่นดินลงไปตั้งซ้อนกันอยู่เป็นชั้น ๆ นรกมีอยู่ 2 ขนาด คือ ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ นรกที่มีขนาดใหญ่เรียกว่า “มหานรก” มีอยู่ 8 ชุมด้วยกัน คือ สัตยชีพนรก กาลสูตนรก มหาตาชนรก สังฆนรก โรรูนนรก มหาโรรูนรก ตาปนนรก และมหาวเวจินนรกหรือนรกอเวจี นรกทั้งแปดชุมที่มีความเร่าร้อนเวทนาอย่างแสนสาหัส มหาวเวจินนรกนั้นเป็นชุมที่อยู่ลึกที่สุดและมีความทรมานที่สุด วิญญาณของคนบาปจะต้องอยู่ชดใช้กรรมนานถึง 1 กัปจึงจะพ้นนรกขุมนี้ ผู้ที่ทำอนันตริยกรรมหรือกรรมอันหนักทั้ง 5 นั้นจะต้องมาใช้กรรมในนรกขุมนี้ (พริมา อ่วมเจริญ 2552:174) ดังนั้นความเชื่อเรื่องบาปหรือการทำชั่ว บุญหรือการทำดี จึงเป็นความเชื่อที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ดังตัวอย่าง

คนแมนเป็นจั่งซี่	เฮาสีว่าฉันใด
สิว่ากรรมมาตัด	หรือเวรมาต้อง
ใผผู้ทำดีไว้	ความดีกะดิงจอง
ใผผู้สร้างบาปไว้	กรรมสืใช้เมื่อลุน ๆ

(ปรีชา พิณทอง. 2534: 23)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าคำสอนนั้นสอนให้ทำความดี เพราะผู้ที่ทำความดี ความดีนั้นก็จะส่งผลนำพาชีวิตไปในทางที่ดี ส่วนผู้ที่กระทำความชั่ว หรือการทำบาปก็ย่อมได้รับผลของการกระทำ นอกจากนี้ความชั่วนั้นถูกกำกับการกระทำด้วยคำว่า “ฮิตคง” ผู้ที่ผิดฮิตคงจึงถือว่าเป็นผู้กระทำความชั่ว ผลของการกระทำนั้นย่อมส่งผลให้ตกนรกอเวจี ส่วนผู้ที่ทำความดี ทำบุญทำทาน ก็จะได้ขึ้นสวรรค์ การขึ้นสวรรค์จึงเป็นสิ่งจูงใจให้เกิดการ

ทำบุญทำทานและการปฏิบัติตามหลักฮีตคอง เพราะเป็นสิ่งที่จะนำพาไปสู่สวรรค์สถานที่ที่อุดมไปด้วยความสุขตามคติความเชื่อของพุทธศาสนาตามแบบของชาวอีสาน

ความเชื่อเรื่องบาป บุญ นรก สวรรค์นั้น เป็นสิ่งที่ถูกปลูกฝังกันมาตั้งแต่วัยเด็ก ผู้ใหญ่มักจะเล่าถึงความสุขของสวรรค์ เพื่อให้ลูกหลานหมั่นทำความดี สร้างบุญสร้างกุศลประพัตดินเป็นคนดี เมื่อตายไปจะได้อยู่บนสวรรค์ และเล่าถึงความน่ากลัว ความทุกข์ทรมานของนรกเพื่อให้ลูกหลานเกิดความกลัวเพื่อหลีกเลี่ยงการทำความผิด ไม่ก่อกรรมชั่ว ไม่สร้างบาปทั้งมวลที่จะส่งผลให้ต้องตกนรก ความเชื่อในคำสอนจึงเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากความต้องการที่จะให้ทุกคนเป็นคนดี และเว้นจากการทำความชั่วตามบรรทัดฐานของสังคมที่กำหนดขึ้นมาเพื่อควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคม ความเชื่อเหล่านี้ไหลเวียนทุกช่วงวัยของชีวิต การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องบาป บุญ นรก สวรรค์นั้นจึงเป็นการย้ำความเชื่อและปลูกความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เด็กได้ง่าย ผู้ประพันธ์วรรณกรรมคำสอนจึงมีการนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่อง บาป บุญ นรก สวรรค์ เพื่อให้ผู้คนปฏิบัติตามได้ง่าย

1.2 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่อง ทาน ศีล ภาวนา (กุศลมุล)

วรรณกรรมคำสอนอีสานมีการนำเสนอคำสอนผ่านระบบความเชื่อเรื่องกุศลมุล (พระไตรปิฎก เล่มที่ 35 พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ 2 วิภังคปกรณ์, “กุศลมุล” (ออนไลน์)) ซึ่งหมายถึง รากเหง้าหรือต้นตอของความดีทั้งปวง เป็นหลักธรรมที่ตรงกันข้ามกับอกุศลมุล มี 3 ประการ คือ 1. อโลภะ (ความไม่욕ได้) อโลภะ คือ ความเป็นผู้ไม่มีความทะยานอยาก เป็นผู้มีสติระลึกรู้ตัวอยู่เสมอไม่ว่าจะกระทำสิ่งใดๆ มีแต่ความยินดี

และพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่เท่านั้นการปฏิบัติตนเป็นผู้มี โอลักษณ์นั้น จะต้องปฏิบัติธรรมที่ตรงกันข้ามกับโลภะ เช่น สันโดษ ความพอใจ ทาน การบริจาค จาคะ การเสียสละ อนุภิกขมา ความไม่โลภไม่욕ได้ของผู้อื่น เป็นต้น

2. อโทสะ (ความไม่คิดประทุษร้าย) อโทสะ คือ ความไม่คิดประทุษร้าย ไม่โกรธ ไม่ผูกพยาบาท จะทำอะไรก็มีสติรู้สึกตัวอยู่เสมอใช้ปัญญาในการประกอบการตัดสินใจต่างๆ การปฏิบัติตนเป็นผู้มีอโทสะนั้น จะต้องปฏิบัติธรรมที่ตรงกันข้ามกับโทสะ เช่น เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา ความสงสาร โอภาส ความไม่โกรธ อพยาบาท ความไม่ปองร้ายผู้อื่น อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน ตติกาขันธ์ ความอดทนต่อความเจ็บใจ เป็นต้น

3. อโมหะ (ความไม่หลง) อโมหะ คือ ความไม่หลงมกมาย ไม่ประมาทอันเป็นสาเหตุให้เกิดความชั่วทั้งปวง ให้เป็นผู้มีสติปัญญามั่นคงใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองโดยยึดหลักเหตุผล เมื่อมีอโมหะเกิดขึ้นกับตัวแล้ว โลภะ โทสะ และโมหะ ก็มีอาจเกิดขึ้นได้ การปฏิบัติตนเป็นผู้มีอโทสะนั้น จะต้องปฏิบัติธรรมที่ตรงกันข้ามกับโทสะ เช่น พากุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษาารับฟังมาก วิมังสา หมั่นตรึกตรองพิจารณา สัทธา เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ โยนิโสมนสิการ การรู้จักตรึกตรองให้รู้จักดีชั่ว ปัญญา รอบรู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ เป็นต้น จากหลักของกุศลมูลหรือรากเหง้าหรือต้นตอของความดีทั้งปวงนั้น จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องทาน ศีล และภาวนา เป็นสิ่งแรกที่ส่งผลต่อการทำดีทั้งปวงและความดีนั้นก็ส่งผลให้ผลที่ได้ขึ้นสวรรค์ ดังตัวอย่าง

บัดนี้ยาสีพาพวกเจ้า	ตกแต่งกองบุญ
มีอันนี้เป็นวันศีล	เวียกเฮาเฮาไว้
ยาสีพาไปไหว้	ยาครูสังฆราช
ไปตักบาตรแลหยาดน้ำ	ฟังเจ้าเทศนา ฯ

ไปศึกษาศิลสร้าง	ภาวานาเพิน
ให้พวกเจ้าพี่น้อง	จำไว้ยาสสอน
เพื่อนว่าวันคืนนั้น	ให้ทำบุญตักบาตร
คนผู้ใดอยากขึ้น	เมืองฟ้าให้หมั่นทาน

(ปริชา พินทอง. 2534: 6)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าคำสอนที่ยาสสอนหลานให้หมั่นทำทาน รักษา ศีล ภาวนา ผลของการกระทำนั้นจะส่งผลให้ได้ขึ้นสวรรค์ หรืออาจกล่าวได้ว่าผู้ที่อยากขึ้นสวรรค์ต้องหมั่นทำทาน รักษาศีล และภาวนา การนำเสนอ คำสอนเรื่องทางศีลและภาวนาจึงมีสวรรค์เป็นรางวัลของผู้ที่กระทำ ดังนั้น การที่ผู้ประพันธ์วรรณกรรมคำสอน เลือกใช้การนำเสนอคำสอนผ่านเรื่องทาน ศีล และภาวนา ก็เพื่อต้องการกำหนดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ช่วยจัดการ ควบคุมสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข

1.3 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องพรหมวิหาร

วรรณกรรมคำสอนอีสานมีการนำเสนอคำสอนผ่านระบบ ความเชื่อเรื่อง พรหมวิหาร 4 หรือ พรหมวิหารธรรม เป็นหลักธรรมประจำใจ เพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม เป็นแนวธรรม ปฏิบัติของผู้ที่เป็นผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลัก ปฏิบัติ 4 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (ออนไลน์)) ได้แก่ 1.เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า 2.กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของ ปวงสัตว์ 3. มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติ

สุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป 4. อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตาชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุ อันตนประกอบพร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม ความเชื่อเรื่องพรหมวิหารจึงเป็นอีกความเชื่อหนึ่งที่ถูกนำมาอ้างอิงในวรรณกรรมคำสอนดังตัวอย่าง

“เมตตากรุณานั้น	อย่าได้วางจกเมื่อ
มุทิตาอุเบกขาจือไว้	จำหมั่นอย่าไล
อันหนึ่งโกทาฮ้าย	อย่ากระทำตามคำเคียด
ให้พิจารณาถี่ถ้วน	เสียแล้วก็จึงทำ
อันหนึ่งฝูงชนเฒ่า	พิจารณาคุณโทษ ก็ดีนั้น
ให้อาตามฮีตบ้าน	เมืองแท้แห่งตน”

(ประมวล พิมพ์เสน, มปป.: 42)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นธรรมปฏิบัติของผู้ที่เป็นผู้ปกครองและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นสามารถใช้ได้กับผู้ปกครองบ้านเมืองและหัวหน้าครอบครัว กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านหลักพรหมวิหาร 4 จึงเป็นการนำเสนอคำสอนเพื่อการสั่งสอนผู้ปกครองให้มีความเมตตา กรุณา มีความยินดีเมื่อผู้ใต้ปกครองมีความสุขและมีใจเป็นกลางเป็นธรรมต่อทุกคนโดยไม่เลือกปฏิบัติ ดังนั้นพรหมวิหาร 4 จึงถูกนำมาใช้เพื่อเป็นหลักควบคุมพฤติกรรมของผู้ปกครองในสังคมอีสาน

1.4 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่อง พระโพธิสัตว์ พระพุทธเจ้าและโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรย

วรรณกรรมคำสอนอีสานมีการนำเสนอคำสอนผ่านระบบความเชื่อเรื่อง พระโพธิสัตว์พระพุทธเจ้า และโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรย พระโพธิสัตว์ หมายถึง บุคคลที่บำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า หรือผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ในอินเดียยุคก่อนพุทธกาลแนวคิดเรื่องมหาบุรุษเป็นที่นิยมกันมาก มหาบุรุษคือ บุรุษผู้ยิ่งใหญ่เหนือบุคคลทั่วไป แนวคิดเรื่องมหาบุรุษแบ่งออกเป็น 2 แนวคิด คือ ทางด้านการเมือง ได้แก่พระเจ้าจักรพรรดิ ทางด้านศาสนาได้แก่พระพุทธเจ้า แนวคิดเรื่องมหาบุรุษเป็นเค้าแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ (พัฒน์ เพ็งผลา 2530:129) การบำเพ็ญในชาติต่างๆ เพื่อเป็นพระพุทธเจ้าในชาติอนาคต ความใกล้ชิดระหว่างพระเจ้าจักรพรรดิราชและการบำเพ็ญของพระโพธิสัตว์จึงเป็นอีกหนึ่งความเชื่อที่สามารถควบคุมคนในสังคมและการจัดระเบียบสังคมของชนชั้นปกครองได้เป็นอย่างดีเพราะพระมหากษัตริย์นั้นเป็นเหมือนหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นพระโพธิสัตว์ในชาติของการบำเพ็ญบารมี

ส่วนพระศรีอริยเมตไตรย คือ พระพุทธเจ้าพระองค์ต่อไปที่จะโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลาย ความเชื่อนี้ส่งผลต่อระบบคิดของชาวอีสานอย่างมากชาวอีสานมีความคาดหวังเกี่ยวกับโลกหน้า การได้เกิดในยุคของพระศรีอาริย์นั้น ผู้ที่ได้เกิดต้องเป็นคนมีบุญเท่านั้น นี่จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีการนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรย ทำให้ชาวอีสานตั้งใจเป็นคนดี ตั้งใจทำบุญ พยายามละเว้นจากการทำบาป ชาวอีสานโบราณเชื่อว่าพระศรีอาริย์ไม่สามารถโปรดคน 5 ประเภทได้แก่ คนที่ทำร้ายหรือฆ่าพ่อแม่ ทำลายเจตีย์ ตันโพธิ์ เอาไฟมาลนผิวพระพุทธรูปเพื่อเอาโลหะไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น ดัดแปลงสิ่งที่ใช้บูชาคนไปทำอย่างอื่น คนที่ทำร้าย

ร่างกายพระสงฆ์ (เกวลิน ภูมิภาค. 2543: 134) ในวรรณกรรมคำสอนอีสาน มีปรากฏความเชื่อเรื่อง พระโพธิสัตว์ พระพุทธเจ้าและโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรย ดังตัวอย่าง

ตั้งแต่พระเวสเจ้า	กับนวลนาถมัทรี
ยังได้หนีพารา	จากนครยาวเย็น
ไปอยู่ดงแดนด้าว	ไพรสนต์แถวเถื่อน
มีแต่ทุกข์ยากเข็ญ	ไม่เคยพ้อพบเห็น ฯ
คนแมนเป็นจิ้งจี้	เฮาสีว่าฉันทไค
สืว่ากรรมมาตัด	หรือเวรมาต้อง
ใฝ่ผู้ทำดีไว้	ความดีกะดิ่งจ้อง
ใฝ่ผู้สร้างบาปไว้	กรรมสืใช้เมื่อลุน ฯ

(ปรีชา พิณทอง. 2534: 23-24)

ความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญชาติของพระโพธิสัตว์ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายคือเรื่องเวสสันดรซึ่งเป็นชาติสุดท้ายก่อนเป็นพระพุทธเจ้า ความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ถูกนำมาใช้ในการสั่งสอนผู้คนให้กระทำความดี บำเพ็ญบารมีเพื่อที่จะหลุดพ้นทุกข์ โดยมีพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่างผู้ที่สามารถบำเพ็ญบารมีจนสามารถบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าได้ ในวรรณกรรมคำสอนคำสอนที่ใช้ในการสั่งสอนผู้คนจึงถูกอ้างถึงว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ผู้มีผ่านการบำเพ็ญบารมี เช่น การอ้างถึงพระเวสสันดร เป็นต้น การอ้างคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นการอ้างว่าในแง่ที่ว่าคำสอนนี้เป็นคำสอนที่ดีงาม ถูกต้อง ถูกสอนมาตั้งแต่อดีต คำสอนที่ว่านี้จึงสร้างความน่าเชื่อถือและเป็นสิ่งที่ควรเชื่อและปฏิบัติตามนอกจากนี้การอ้างถึงความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในโลก

หน้าก็เป็นอีกสิ่งที่จะช่วยให้ผู้คนปฏิบัติตามคำสอนที่เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ผู้ที่ปฏิบัติตามจะเป็นผู้ที่ได้เกิดในยุคของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งเป็นยุคที่ผู้คนอยู่ในศีลธรรม เป็นโลกที่อุดมพร้อมด้วยทุกสิ่ง ดังตัวอย่าง

อภิญญาตั้ง ปฏิสัมภิทาทั้งสี่
ไตรวิชาฐังแก่ ได้เห็นหน้าพระเมตไตรย์ แต่ถ้อย
(อริยานุวัตร (อารีย์) เชมจารีเถร. 2513: 28)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าโลกของพระศรีอริยเมตไตรยเป็นโลกในอุดมคติเป็นโลกที่ชาวอิสานปรารถนาได้เกิดในยุคนั้น ทำให้ผู้คนปฏิบัติตามสิ่งที่คิดว่าดีงามตามคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนและจากการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการนำเสนอคำสอนในวรรณกรรมคำสอนอิสานมีการนำความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์ พระพุทธเจ้าและโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรยเพื่อให้ผู้คนปฏิบัติตามคำสอนซึ่งจะส่งผลดีต่อผู้ปฏิบัติตาม ดังเช่นตัวอย่างของพระโพธิสัตว์ พระพุทธเจ้า และทำให้ได้ไปเกิดโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรย กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อนี้จึงเข้าถึงผู้คน ชักจูงใจผู้คนให้ปฏิบัติตามได้ง่าย

1.5 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องโศดาปัตติผล นิพพานและวัฏสงสาร

วรรณกรรมคำสอนอิสานมีการนำเสนอคำสอนผ่านระบบความเชื่อเรื่องโศดาปัตติผล นิพพานและวัฏสงสาร ซึ่งชาวอิสานมีความเชื่อว่าการไปสู่นิพพานได้จำเป็นต้องประกอบด้วยการรักษาศีล ทำทานเพื่อพาสูโศดาปัตติผลซึ่งเป็นระดับหนึ่งของพระอริยบุคคล การสะสมบุญเป็นแนวทางสู่โศดาปัตติผล ดังตัวอย่าง

“ค้อมว่าแล้ว	ยายย่าทั้งหลาย
จึงได้พากันตก	แต่งทานศีลสร้าง
ทำบุญสร้าง	เททานตักบาตร
หมายหยาดน้ำ	นำให้อยู่เย็น ๆ
ขอให้เป็นข้าวขำ	สาครम्मฝั่ง
ขอให้บังเกิดก้ำ	นิพพานพ้นสว่างเวิร แ่นถ้อน ๆ”

(ปรีชา พิณทอง. 2534: 12)

จากตัวอย่างเรื่องนิพพานจะเห็นได้ว่าความคาดหวังการนิพพานช่วยให้ผู้คนหมั่นทำบุญ สร้างกุศล ผลบุญจากการสร้างกุศลจะเป็นเหมือนสะพานที่ทอดข้ามวัฏสงสารหรือการเวียนว่ายตายเกิด ความเชื่อเรื่องวัฏสงสารเปรียบเหมือนลัทธิยนต์ ไม่มีผู้ใดได้หลีกหนีพ้นความเกิดแก่เจ็บตายเป็นสิ่งที่วนเวียนไม่จบสิ้น ผู้ใดโมโหร้าย โสภ พยาบาท มีแต่ความอาฆาตไม่มีทางที่จะสิ้นเวรกรรม การผูกเวรกันมีแต่เพิ่มความทุกข์ให้กับชีวิต ดังตัวอย่าง

มีแต่พันมีแต่เกี้ยว	เกาะเกี้ยวกุมกัน
มีแต่พันธน์ติด	ต่อกันบมีแล้ว
เพิ่นว่าสงสารนี้	วนเวียนผลัดเปลี่ยน
มีแต่เวียนมีแต่เกี้ยว	คือลัทธิยนต์
บมีไผหนีพัน	เกิดแก่เจ็บตาย
มีแต่วนเวียนติด	ต่อกันมีแล้ว
ไผผู้โมโหร้าย	โสภพยาบาท
มีแต่อาฆาตข้ำ	หงำไว้องเวิร ๆ
มันบมีทางเสีย	เวรกรรมเกาะเกี้ยว
เจ้าฆ่าช้อยช้อยฆ่าเจ้า	เลิงเรือบ่เซา ๆ

(ปรีชา พิณทอง. 2534: 12)

วิญสสารหรือการเวียนว่ายตายเกิดเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเผชิญตามความเชื่อทางศาสนา การที่จะหลุดพ้นวิญสสาร คือ การทำทาน การสร้างบุญ การบำเพ็ญภาวนา เพื่อที่จะหล้นพ้นความทุกข์ทางโลกและเข้าสู่การนิพพานในชาติต่อไป ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนจึงใช้การนิพพานมาเป็นผลของการปฏิบัติตามคำสอน ผู้ที่ปฏิบัติตามคำสอนจึงจะเป็นผู้ที่ได้เข้าถึงนิพพานเท่านั้น

2. การนำเสนอคำสอนผ่านหลักศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู

การนำเสนอคำสอนผ่านหลักศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู ปรากฏการนำเสนอคำสอนผ่านหลักความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู 3 ความเชื่อ ดังนี้

2.1 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเกี่ยวกับทิศทั้ง 8

การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเกี่ยวกับทิศทั้ง 8 ชาวฮินดูโบราณเชื่อว่าควรไหว้ทิศทั้งแปดทิศ ทิศ 8 ประกอบด้วย ทิศใหญ่ 4 ทิศ และทิศน้อย 4 ทิศ ทิศใหญ่ประกอบด้วยทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ทิศใต้ ส่วนทิศน้อย 4 ทิศ ประกอบด้วยทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ทิศตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งในแต่ละทิศใหญ่นั้นจะมีเทพเจ้าประจำทิศคอยปกป้องดูแล คือ ท้าวธตรัฐ์จอมฤตเป็นผู้ดูแลทิศตะวันออก ท้าววิรูปักษ์ผู้เป็นใหญ่แห่งพวงนาคเป็นผู้ดูแลทิศตะวันตก ท้าวภุรุษผู้เป็นใหญ่แห่งพวงยักษ์เป็นผู้ดูแลทิศเหนือ และท้าววิรุฬหกผู้เป็นใหญ่แห่งเทวดาเป็นผู้ดูแลทิศใต้ ดังตัวอย่าง

“คลองที่ 7 ถึงเดือนเจ็ดให้เลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมืองบูชา
อารักษ์เทพดาทั้งสี่ทิศ คือ ท้าวธรรมาธิราชจอมภูต อยู่ทิศตะวันออก
ท้าววิรูปักษ์จอมนาครอยู่ทิศตะวันตก ท้าวภูเวรจอมยักษ์อยู่ทิศเหนือ
และท้าววิรุฬหกจอมเทวดาอยู่ทิศใต้ และเทพยดาทั้งแปดทิศ ถือน้ำ
ว่าเทพดาทั้ง 4 องค์และทั้งแปดองค์ เป็นผู้คุ้มคลองรักษาโลกให้
อยู่เย็นเป็นสุข”

(สาร สารัตถ์ศานันท์. 2522: 93)

ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าถ้าพิจารณาจะเห็นได้ว่าคตินี้ส่วนมากจะใช้ใน
ธรรมเนียมของกษัตริย์หรือเจ้าชีวิตและขุนนางอำมาตย์ อุปฮาดราชมนตรี ซึ่ง
มีพิธีทางศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู คอยกำกับดูแลขุนนางอำมาตย์ อุปฮาด
ราชมนตรีให้มีความซื่อตรงต่อพระมหากษัตริย์และบ้านเมือง คติเรื่องนี้จึง
แพร่สู่ประชาชนอีกต่อหนึ่ง

2.2 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า

การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้านั้น
ชาวอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับพระพรหม พระอินทร์และพระยม โดยเชื่อว่า
เมื่อจะไปนอนพักแรมตามที่แห่งใดก่อนนอนควรกราบไหว้บูชาพระพรหมและ
พระอินทร์ให้ท่านช่วยปกป้องคุ้มครอง นอกจากนี้เราควรตื่นเช้า เพราะชาว
อีสานเชื่อว่าพระอินทร์พระพรหมจะอำนวยการให้มีอายุยืนยาว มีฐานะร่ำรวย
ดังตัวอย่าง

คุณอินทร์พรหมทรงอยู่ฟ้า	เทวดาเจ้าปลื้ม
ค้นหาภัยมีภัยต้อง	สันใดก็หายง่าย จริ่งตาย
ด้วยเดชคุณพระเจ้า	ชูค่าปโล”

(ประมวล พิมพ์เสน. ม.ป.ป.: 63)

นอกจากนี้ชาวอีสานโบราณยังเชื่อเกี่ยวกับพระยม เมื่อกระทำความชั่วจะตกนรกซึ่งมีพระยมเป็นผู้ดูแล ไม่มีทางเจริญมีแต่ความทรมานในหม้อทองแดง ดังตัวอย่าง

หญิงบ่มีศีลนี้	ตายไปบ่ทันเนา
หนอนหากมาลักดัน	เป็นซี่ไข่ขวาง
ขวัญมันพาไปเฝ้า	อเวจีหม้อใหญ่
ยังแต่โครงซากฮ้าย	กาแอ้งหากสิพุม ดอกนา

(อุดร จันทวัน. 2553: 149)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าหญิงที่ไม่มีศีลเมื่อตายไปต้องตกนรกประสบแต่ความทุกข์ทรมาน ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าถูกนำมาเป็นกลวิธีในการเสนอคำสอนเพื่อให้คนปฏิบัติตาม ผู้ที่ทำความดี พระพรหมและพระอินทร์ท่านจะช่วยปกป้องคุ้มครอง ส่วนผู้ที่ทำความชั่วพระยมจะเป็นผู้นำไปใช้กรรมในนรก

2.3 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามและเวทมนต์

การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามและเวทมนต์ ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม-ยามดี หมายถึง เวลาที่มีอิทธิพลในชีวิตประจำวันของคน โดยเฉพาะเวลาประกอบพิธีต่างๆ ถ้าทำสิ่งใดไม่มีฤกษ์ยามย่อมจะเกิดความติดขัด ดังนั้นการจะประกอบกิจหรือทำการอะไรในชีวิตจำเป็นต้องดูฤกษ์ยามก่อนทำเสมอ นอกจากนี้เวทมนต์คาถาก็ถือว่าเป็นวิชาความรู้ที่ผู้ชายจำเป็นต้องจำเรียนเพื่อใช้ในการป้องกันตัว และใช้ในการรักษาโรคประกอบกับการใช้ยาสมุนไพร การรักษาอาการป่วยในบางครั้งในกรณีที่เกิดจากสิ่งเหนือธรรมชาติจำเป็นต้องใช้เวทมนต์คาถา การทำนาย การแต่ง

แก้เสียเคราะห์ ในการรักษาร่วมกัน ดังนั้นเวทมนต์ คาถาจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ
จำเป็นต้องจำเรียน ดังตัวอย่าง

อันนี้	เมืองสวรรค์ชั้นฟ้า	พื่อนแอ่นลำแคน	
	ศาสตร์ศิลปปรีชา	เวทมนต์เขียนไว้	
	แม่ชีไปทางน้ำ	ดำดินได้ง่าย	
	แม่นชีเหาะขึ้นฟ้า	ยนต์ได้ขึ้นไป	หั้นแล้ว
	ศาสตร์เพทเพี้ยง	มนต์เอกยาอำ	
	เทียวแสวงหาเขียน	อย่าได้มีทางคร้าน	
อันว่า	ในโลกียพื้น	ให้เขียนจบไตรเพท	แท้นอ
	เขียนเวทมนต์รู้ไว้	ประสงค์ได้ปิ่นปัก	
อันว่า	คนเหล่านี้	เจ็บไข้ได้ป่วย	นั้นแล้ว
	เขียนหมอฮูฮา	แต่งทวยคิ้วแมนดี	
	ในแผ่นพื้น	มนุสสาโลกเมืองคน	
	ยังอาศัยดวงดาว	ฤกษ์ยามดีฮ้าย”	

(อริยานุวัตร (อารีย์) เขมจารีเถระ. 2513: 21-22)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าเวทมนต์ คาถา การดูฤกษ์ยามถือเป็นศาสตร์
วิชาที่จำต้องเรียนเพราะใช้ในการดูฤกษ์ยามในการประกอบกิจต่าง ๆ ใช้
ในการป้องกันตัว และการรักษาตนเองและผู้คน การนำเสนอคำสอนผ่าน
ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามจึงสะท้อนให้เห็นถึงวิธีคิดของคนอีสานว่าสิ่งต่างๆที่
เกิดขึ้นทั้งดีหรือร้ายส่วนหนึ่งเกิดจากฤกษ์ยาม เวทมนต์คาถา ผู้ที่มีความรู้
เรื่องฤกษ์ยามและเวทมนต์คาถา จึงมีอำนาจในแง่ของผู้ที่สามารถแก้ไข
เหตุการณ์จากร้ายให้กลายเป็นดีและมีอำนาจในแง่ของความน่าเชื่อถือในการ

อบรมสั่งสอนผู้อื่นเพราะเป็นผู้ที่มีวิชาความรู้

3. การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน

คติความเชื่อดั้งเดิมของชาวอีสานชาวอีสาน ชาวอีสานเชื่อในเรื่องฮีตคลอง นับถือผี ผีบรรพบุรุษ นับถือเทวดา พระแม่ธรณี ความเชื่อเหล่านี้ถูกนำมาเป็นกลวิธีในการนำเสนอคำสอนให้ผู้คนเกรงกลัว เกิดความเคารพศรัทธา และปฏิบัติตามคำสอนนั้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องฮีตคลอง

การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องฮีตคลองนั้นชาวอีสานมีความเชื่อและเคารพธรรมเนียมโบราณดังนั้นการอ้างถึงข้อปฏิบัติตามฮีตคลองจึงเป็นสิ่งที่สามารถสั่งสอนผู้คนในสังคมได้ค่อนข้างง่ายและนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ยึดถือสืบต่อกันมาแต่โบราณ คำสอนเหล่านั้นชาวอีสานยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันแม้จะมีการนำมาใช้น้อยลง แต่ก็ยังคงยึดถือกันอยู่ คำสอนเหล่านั้น เรียกว่า คลองสิบสี่ “คลองสิบสี่” คำนี้เป็นที่ได้ยินกันทั่วไปของชาวอีสาน บางท่านเขียนเป็นครองหากจะดูความหมายจากพจนานุกรมของ 2 คำ ดังกล่าวเพื่อนำเทียบสาระจะกล่าวต่อไปก็จะเห็นว่า คำว่า “คลอง “ หมายถึง ทาง, แนว เช่น คลองธรรม คำว่า “ครอง หมายถึง ปกครองรักษาโดยความเป็นใหญ่ เช่น ครองเมือง , ดำรงไว้ , รักษาไว้ , เช่น ครองสิกขา ครองชีพ, ครองตัว, ถือสิทธิ์เป็นเจ้าของ” เหตุที่เรียกว่า คลองสิบสี่เพราะแนวปฏิบัติดังกล่าวมีทั้งหมด 14 ข้อ คลองสิบสี่จะเป็นเหมือนสร้อยต่อจากคำว่า “ฮีตสิบสอง” เพราะข้อความที่เกี่ยวกับข้อวัตรปฏิบัติของชาวอีสานเดิมนั้นจะมีว่า “ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ ฮีตยี่คลองเจียง ฮีตผัวคลองเมีย ฮีตเพี้ยคลองบ้าน (สาร สารทัศนานันท์. 2522) เป็นต้น

ในหนังสือฮีตสิบสองคลองสิบสี่ (สาร สารทัศนานันท์. 2522) พบว่า “คลองสิบสี่” มีอยู่หลายแบบ หรือหลายประเภทคำสอนบุคคลใน

แต่ละชนชั้นล้วนปรากฏในฮีตสิบสองเป็นเหมือนการถ่วงดุลอำนาจในสังคม ให้เอื้อสัมพันธ์กันและกันไม่ว่าจะเป็นชนชั้นกษัตริย์ ขุนนาง พระสงฆ์ และประชาชนทั่วไปล้วนมีข้อปฏิบัติด้วยกันทั้งนั้น ดังจะเห็นได้จากการที่คลองสิบสี่มีอยู่หลายแบบ แต่ละแบบมีเป้าประสงค์ในการสั่งสอนให้ปฏิบัติแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

คลองสิบสี่แบบที่ 1 ส่วนมากจะกล่าวถึงผู้ที่เกี่ยวข้องในครอบครัว สังคม ตลอดจนผู้ที่มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองทั้งปฏิบัติ แบ่งออกเป็น 14 ข้อ 1) ฮีตเจ้าคลองขุน ฮีตเจ้าคองขุน 2) ฮีตท้าวคลองเพี้ย ฮีตท้าวคองเพี้ย 3) ฮีตไพร่คลองนาย 4) ฮีตบ้านคลองเมือง 5) ฮีตฟัวคลอง 6) ฮีตพ่อคลองแม่ 7) ฮีตลูกคลองหลาน 8) ฮีตไม้คลองเขย 9) ฮีตป้าคลองลุง 10) ฮีตปู่คลองย่า ฮีตตาคลองยาย ฮีตปู่คองย่า ฮีตตาคลอง 11) ฮีตเฒ่าคลองแก่ 12) ฮีตปีคลองเดือน 13) ฮีตไฮ่คลองนา และ 14) ฮีตวัดคลองสงฆ์

คลองสิบสี่แบบที่ 2 จะเน้นหลักการปกครองบ้านเมืองของพระมหากษัตริย์ให้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม การแต่งตั้งเสนาอำมาตย์ราชมนตรีที่มีความเฉลียวฉลาด ซื่อสัตย์สุจริต พระมหากษัตริย์ต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่างๆ ตลอดจนกำหนดให้ประชาชนปฏิบัติตามจารีตประเพณีและปฏิบัติตัวในทางที่ถูกที่ควร (สาร สาระทัศนันทน์ 2522) ดังตัวอย่างที่ว่า “เป็นพญาให้ปองใจด้วยคุณครองอันชอบ ทศราชตั้งธรรมนั้นบ่เลิกถอน บ่ให้ไพร่เดือดร้อนตั้งอยู่ธรรมสิบ” คือให้ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมสิบประการ คือ 1. ทาน บริจาคทานแก่สมณพราหมณ์ยาก คนยากไร้ 2. ศีล ดำรงมั่นในเบญจศีล 3. บริจาคะ สละทรัพย์สร้างวัดวาอาราม ขุดบ่อน้ำ สร้างศาลาที่พัก 4. อาชวะ มีใจเที่ยงตรงดำรงมั่นในศีลธรรม 5. มัทวะ อ่อนโยนไม่แข็งกระด้าง 6. ตบะ ขำระความชั่วจากจิตใจ 7. อโกละ ไม่โหดร้าย โกรธา 8. อวิหิงสา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น 9. ชันติ อดทนต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ

10. อภิธรรมา ไม่ยินดียินร้ายในสิ่งควรยินดียินร้าย” คลองสิบสี่แบบที่ 2 นั้นเน้นหลักการปกครองบ้านเมืองของพระมหากษัตริย์ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกับคลองสิบสี่แบบที่สี่ ดังจะกล่าวต่อไป

คลองสิบสี่แบบที่ 3 เน้นหนักในทางให้ประชาชนยึดถือจารีตประเพณี กล่าวถึงธรรมที่พระมหากษัตริย์พึงยึดถือ และข้อที่คนในครอบครัวตลอดจนบุคคลทั่วไปจะพึงปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น “เดือนหกให้ชนทรายเข้าวัดก่อพระทรายทุกปี” “เดือนห้าให้เกณฑ์คนไปสาบานตนทำความซื่อสัตย์ต่อกันทุกคนและถือได้ว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่” “ถึงฤดูทำนาคาดหวังว่านปีเก่าให้เลี้ยงตาแยก ปักข้าวแยกตามประเพณี” “ให้พากันทำบุญหาญาติที่ล่วงลับไปแล้ว คือทำบุญข้าวประดับดินในวันสิ้นเดือนเก่า และบุญข้าวสากในวันเพ็ญเดือนสิบ” “เดือนสิบสองให้พิจารณาทำบุญอุทิศทุกปี” “ให้พากันทำบุญเผวสพึงเทศน์เผวสทุกปี” และ “ให้พากันเลี้ยงพ่อแม่ที่เฒ่าแก่แล้ว” เป็นต้น

คลองสิบสี่แบบที่ 4 เน้นหนักไปในทาง “ฮิตบ้านคลองเมือง” คือการดำเนินการปกครองบ้านเมือง เพื่อให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุข และมีการปฏิบัติตามประเพณีบางอย่างประกอบด้วย (สาร สารทิศานันท์. 2522) โดยผู้เป็นพญา เจ้าเมืองต้องตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม รู้จักแต่งตั้งผู้ซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดี เคารพยำเกรงและขยันหมั่นเพียรให้เป็นอำมาตย์ อุปฮาดราชมนตรีหมั่นประชุมอำมาตย์ อุปฮาดราชมนตรีให้มีความพร้อมเพรียงกันในการบริหารบ้านเมือง ทำนุบำรุงศาสนาและเป็นผู้นำพาให้ประชาชนปฏิบัติตามฮิต 12 เช่น เมื่อถึงวันปีใหม่ให้เสนาอำมาตย์ อุปฮาดราชมนตรี นำเครื่องบรรณาการของฝากและน้ำอบน้ำหอม มามูรธาภิเษกฮิตสงฆ์เจ้าชีวิตของตนเป็นการถวายพระพรและการแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ ถึงเดือนหกให้นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ เสนาอำมาตย์ อุปฮาดราชมนตรีร่วมกันสาบาน หรือการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาต่อเจ้า ชีวิต เป็นต้น

“คลองสิบสี่สำหรับพระยาผู้ครองเมือง” นี่เป็นเสมือนรัฐธรรมนูญ ในหมวดที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ พร้อมทั้งกำหนดหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ไว้ให้ผู้ดำรงตำแหน่งนี้ใช้เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติตน และหากผู้ใดไม่ประพฤติปฏิบัติตามข้อบัญญัตินี้จะถูกประชาชนตำหนิ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าในหนังสือสิบสองคลองสิบสี่ (สาร สารทัศน์นันท. 2522) พบว่า “คลองสิบสี่” มีอยู่ถึง 4 แบบซึ่งเป็นแบบหรือสิ่งที่ควรปฏิบัติของบุคคลในสังคมแต่ละชนชั้น ซึ่งสามารถแบ่งข้อที่ควรปฏิบัติของบุคคลออกได้เป็นคลองสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือชนชั้นปกครอง คลองสำหรับขุนนาง คลองสำหรับพระภิกษุสงฆ์ คลองสำหรับประชาชนทั่วไป เช่น สิ่งที่ประชาชนพึงปฏิบัติต่อบ้านเมืองและสังคมศาสนา สิ่งสามิพึงปฏิบัติต่อภรรยา สิ่งที่ภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามิ สิ่งกับผู้ที่เป็นพ่อบ้านควรปฏิบัติ สิ่งกับผู้เป็นแม่บ้านควรปฏิบัติ สิ่งกับผู้เป็นลูกสะใภ้และลูกเขยควรปฏิบัติ สิ่งกับผู้เป็นพ่อแม่ ลุงป้า น้าอา ปู่ย่า ตายาย ควรปฏิบัติ คลองสิบสี่ที่กล่าวมานี้จึงเป็นเหมือนกฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือสิ่งที่ควรยึดถือปฏิบัติเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุขตามค่านิยมของท้องถิ่นอีสานโดยมีนัยยะของการต่อสู้ต่อรองอำนาจของแต่ละชนชั้นในสังคม

3.2 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ

การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์ เมื่อนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มนุษย์มีความผูกพันกันและได้แสดงพฤติกรรมร่วมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อที่มีอยู่ในปัจเจกชนแต่ละคน ซึ่งพยายามหาคำตอบของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ในทัศนคติของชาวบ้านนั้น ผีมีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ผีเป็นผู้ให้ความหมายหรืออาจกล่าวได้ว่า

ผีเป็นผู้วางกฎเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ผีเป็นสิ่งที่รู้สึกสัมผัสได้ อาจจะไม่ใช่ว่าด้วยระบบประสาททั้งห้า หากมันเกิดขึ้นด้วยความเชื่อมั่นและศรัทธา ที่ทำให้เกิดตุลยาภพในสังคมระดับชาวบ้าน ด้วยเหตุนี้คำสอนในวรรณกรรมอีสานจึงถูกนำเสนอผ่านความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษทั้งการให้คุณและให้โทษต่อพฤติกรรมของลูกหลานที่ปฏิบัติและแสดงออกมา ดังตัวอย่าง

คั่นว่าเฮ็ดรูปปร่าง	มักง่ายคงผี
ผีป่ได้มาว่าจา	ต่อคำเฮาแจ้ง
มันจักข้องขาแท้	ผัวเมียสมสู่กันตาย
บ่ตายก็เล่าฮ้าง	ทำสร้างก็บ่เฮื่อง นั้นแล้ว
บ่ตั้งนั้น	จักขวางหมู่วัวควาย
ทั้งปีตามาดา	บ่หมั่นเย็นถึงเฒ่า
หากช่างเป็นการฮ้อน	หนวเย็นเจ็บปวด ไปแล้ว
เพื่อว่าทำบ่ชอบคำ	ผีเฮือนนั้นก็ช่างเป็น
ควรให้อาตามเฒ่า	โบราณตั้งแต่มาตาย”

(ประมวล พิมพ์เสน. ม.ป.ป.: 19)

จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าผีนั้นให้โทษต่อผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามฮีตคลอง นอกจากจะส่งผลโดยตรงต่อผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามแล้ว ผู้ที่อยู่รอบข้าง เช่น พ่อแม่ หรือแม่กระทั่งสัตว์เลี้ยงวัว ควาย ยังได้รับผลของการผิดฮีตผิดคลองนั้นด้วย กลวิธีการนำเสนอคำสอนจึงใช้ความเชื่อเรื่องผี แสดงให้เห็นถึงโทษของการไม่ปฏิบัติตามคำสอน เพราะชาวอีสานต่างมีความเชื่อในเรื่องของผีบรรพบุรุษและผีต่างๆ ทั้งให้คุณและให้โทษ การอ้างถึงผีจึงเป็นวิธีที่ช่วยให้คนปฏิบัติตามคำสอนได้ง่าย

3.3 การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่อง เทวดา และ นางธรรณี

ในวรรณกรรมคำสอนอีสานนั้นมีการนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องเทวดาและนางธรรณี เทวดาที่อยู่บนสวรรค์ มีอำนาจบันดาลให้เกิดความสุขช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาผู้ที่ทำความดี ประพฤติตนตามหลักฮีตคลอง ส่วนผู้ที่ประพฤติดีตคลองเทวดาก็จะหนิหยาไม่คุ้มครองรักษา ฝิร้ายก็สามารถทำให้เกิดเหตุร้ายได้ง่าย ส่วนนางธรรณีชาวอีสานเชื่อกันว่านางธรรณีหรือแม่ธรรณีเป็นเทพเจ้าแห่งพื้นดิน ก่อนจะไถนาหรือปลูกข้าว ต้องบอกกล่าวขออนุญาตต่อนางเสียก่อน และทำพิธีเช่นไหว้ด้วย หมากพลู 2 คำ ยา(บุหรื) 2 มวน และพาหวาน (ข้าวจิมน้ำตาล) 2 พา และขอให้นางธรรณีช่วยปกป้องรักษาข้าวในนา อย่าให้มีศัตรูมาเบียดเบียน และขอให้ได้ทำนา ด้วยความสะดวกสบายตลอดฤดูกาล นอกจากนี้นางธรรณีเป็นเทวดาที่สำคัญต่อชาวอีสานเป็นผู้ดูแลพื้นดิน การไปนอนพักแรมตามที่แห่งใดควรกราบไหว้พระแม่ธรรณีก่อนนอนแม่ธรรณีก็จะช่วยปกป้องคุ้มครอง ความเชื่อเรื่องเทวดาและนางธรรณี จึงปรากฏในวรรณกรรมคำสอนอีสาน ดังตัวอย่าง

ข้าขออนไหว้แก้ว	ดวงประเสริฐทั้งสาม
อินทร์ทั้งเทพา	คู่พระองค์อย่าวางตนข้า
กับทั้งธรรณีเจ้า	เมฆขลา อีสुरย์ใหญ่ ก็ดี
ครุฑนาครฝ่ายพ่อเยี่ยม	ตัวข้าอย่าวาง แต่ท่อน”

(ประมวล พิมพ์เสน. ม.ป.ป.: 5)

จากตัวอย่างเป็นบทไหว้ครูก่อนเข้าสู่เนื้อหาในวรรณกรรมคำสอนเรื่องธรรมดาสอนโลกซึ่งแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่ชาวอีสานเคารพนับถือคือ

พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระอินทร์ เทพเทวดา พระแม่ธรณี นางเมขลา รวมทั้งครุฑและนาค โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องเทวดาและนางธรณี ชาวอีสานให้ความเคารพนับถืออย่างมากเพราะสามารถช่วยปกป้องคุ้มครองให้มนุษย์ที่ประพฤติปฏิบัติดีตามฮีตคลองอยู่เย็นเป็นสุข ดังตัวอย่าง

อันว่าหญิงชายห้อง	สงสารไต่ดำ เหา
ไผผู้เป็นชั่วฮ้าย	เทวดาเฝ้าซุบสอง นั้นตาย
ลำดับขึ้น	เถิงแสนปลายหมื่น
ตามแกะศใหญ่้อย	บุญสร้างแต่หลัง
มารักษาทางซ้าย	ทางขวอนันต์เนก
ทางหน้าพร้อม	ทางหลังนั้นทอกัน
รักษาพื้น	ธรณีไต่ดำ ก็มี
ทางอากาศพร้อม	รักษาแท้อยู่เลิง

(ประมวล พิมพ์เสน. ม.ป.ป.: 43-44)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าเทวดาและนางธรณีเป็นผู้ที่ช่วยคุ้มครองผู้ที่ปฏิบัติดี การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อเรื่องเทวดาและนางธรณีจึงเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ผู้คนปฏิบัติตามคำสอนเพราะจะได้มีเทวดาคคุ้มครองรักษาให้ปลอดภัยจากผีร้ายและภัยร้ายต่าง ๆ

การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน ชาวอีสานดั้งเดิมนับถือผี ผีบรรพบุรุษ นับถือแถน เทวดา พระแม่ธรณี เพราะเชื่อว่าผู้ที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตามหลักฮีตคลอง ผีบรรพบุรุษ เทวดา และพระแม่ธรณี จะดลบันดาลให้พบเจอแต่ความสุขความเจริญ กลวิธีการนำเสนอคำสอนต่าง ๆ เพื่อให้คนปฏิบัติตามจึงถูกอ้างอิงถึงหลักฮีตคลอง ผีบรรพบุรุษ เทวดา

และนางธรรณี ความเชื่อเหล่านี้ไหลเวียนอยู่ในวิถีชีวิตของชาวอีสาน เมื่อคำสอนต่างๆถูกรับรองและอ้างอิงจากความเชื่อดั้งเดิมจึงทำให้ผู้คนปฏิบัติตามได้ง่ายโดยไม่มีคำถามต่อคำสอนเหล่านั้น

บทสรุป

วรรณกรรมคำสอนอีสานมีการใช้กลวิธีการนำเสนอคำสอน ทั้งการเลือกใช้คำประพันธ์ การใช้ภาษา การเลือกใช้กลวิธีการนำเสนอคำสอนผ่านตัวบุคคล การนำเสนอคำสอนผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์ การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อและหลักศาสนา ในการเลือกใช้คำประพันธ์พบว่ามี การใช้คำประพันธ์ในการแต่งวรรณกรรมคำสอนอีสานคือ โคลงสาร กาพย์ และ ร้อยแก้ว ซึ่งเป็นคำประพันธ์ที่นิยมใช้ในการแต่งวรรณกรรมอีสาน ผู้แต่งและผู้อ่านคุ้นเคยในฉันทลักษณ์จึงสามารถสื่อสารคำสอนได้เข้าใจ โดยมีการใช้ภาษาทั้งการเลือกใช้ถ้อยคำ การใช้โวหารการแต่ง การใช้โวหารภาพพจน์ เพื่อนำเสนอและอธิบายคำสอนให้เกิดความชัดเจนและไพเราะ ส่วนการนำเสนอคำสอนผ่านตัวบุคคลเป็นอ้างอิงบุคคลที่สั่งสอนที่มีความน่าเชื่อถือ คือ คำสอนของพระยาเจ้าเมือง คำสอนของปู่ คำสอนของย่า คำสอนของพ่อ และคำสอนของผู้ที่อยู่ในสมณเพศ ด้านการนำเสนอคำสอนผ่านเรื่องราวอุทาหรณ์ มีการยกตัวอย่างคำสอนผ่านตัวนิทานเพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซากในการนำเสนอ คำสอนจึงถูกนำเสนอผ่านนิทานอุทาหรณ์ในลักษณะของนิทานซ้อนนิทานและการยกนิทานเพื่อเป็นอุทาหรณ์หรือเป็นตัวอย่างของคำสอนนั้นๆ และการนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อและหลักศาสนา มีการนำเสนอคำสอนผ่านหลักธรรมพุทธศาสนา การนำเสนอคำสอนผ่านความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การนำเสนอคำสอนผ่านคติความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน เพื่อแสดงให้เห็นว่าคำสอนนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องโดยมี

หลักความเชื่อดังกล่าวเป็นตัวอ้างอิง เมื่อคำสอนต่างๆถูกรับรองและอ้างอิง
จากความเชื่อดังกล่าวทั้งความเชื่อตามพุทธศาสนา ความเชื่อตามศาสนา
พราหมณ์ และความเชื่อดั้งเดิมของอีสาน จึงทำให้ผู้คนปฏิบัติตามคำสอนนั้น
ได้ง่ายโดยไม่มีการตั้งคำถามต่อคำสอนเหล่านั้น

บรรณานุกรม

- เกวลิน ภูมิภาค. (2543). **ความเชื่อทางศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสาน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (จารึกภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2552). **มโนทัศน์ในนิทานสำนวนอีสาน**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธวัช ปุณโณทก. (2522). **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์
- _____. (2537). **วรรณกรรมภาคอีสาน**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประมวล พิมพ์เสน. (ม.ป.ป.). **ธรรมดาสอนโลก**. ขอนแก่น: ศูนย์การถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น.
- ปรีชา พิณทอง. (2534). **ย่าสอนหลาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- พรชัย ศรีสารคาม. (2527). **วรรณกรรมอีสานเรื่องทำวคำสอน**. มหาสารคาม : โครงการปริวรรตและพิมพ์เอกสารโบราณ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม,
- พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระ. (ม.ป.ป.). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2561, จาก http://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=161
- พระไตรปิฎก เล่มที่ 35 พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ 2 วิภังคปกรณ์, “กุศลมูล”** (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2561, จาก <http://84000.org/tipitaka/pitaka3/v.php?B=35&A=5016&Z=5210>

- พริมา อ่วมเจริญ. (2552). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมล้านนาเรื่อง คติโลกคิธรรม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาจารึก ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พัฒน์ เพ็งผลา. (2530). **รายงานการวิจัย เรื่องการวิเคราะห์การบำเพ็ญบารมี ของพระโพธิสัตว์ในนิบาตชาดก**. ภาควิชาภาษาไทยและภาษา ตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- มูลนิธิส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ส.ศ.อ.). (ม.ป.ป.). **กาพย์ปู่สอนหลานและกาพย์หลานสอนปู่**. ม.ป.พ.: มูลนิธิ ส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ส.ศ.อ.),
- ยศ สันตสมบัติ. (2537). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์,
- สาร สารทัศนานันท์. (2522). **หนังสือชุดสมบัติอีสาน เล่ม 1 อีตลิบสอง- คองลิบสี่**. มปท: มปพ.
- อนุนามราชชน, พระยา. (2514). **การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- อริยานุวัตร (อารีย์) เขมจารีเถระ. (2513). **พญาคำกองสอนไพร่**. มหาสารคาม: ศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดมหาชัย จังหวัด มหาสารคาม.
- อุดร จันทวัน. (2553). **สุดยอดวรรณกรรมอีสาน วรรณกรรมโบราณที่สืบ อดีตสู่ปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานา วิทยา.